

Consell Comarcal del Pallars Jussà

EL BOUMORT, “LABORATORI” DE NOVES OPORTUNITATS LABORALS VINCULADES A L’ECOTURISME I L’OBSERVACIÓ DE FAUNA SALVATGE

Acció A2

INFORME D’ANÀLISI DE TERRITORIS DE REFERÈNCIA EN TURISME D’OBSERVACIÓ DE FAUNA SALVATGE

Setembre 2018

“Aquesta acció està subvencionada pel Servei Públic d’Ocupació de Catalunya
en el marc dels Programes de suport al desenvolupament local”

**EL BOUMORT, “LABORATORI”
DE NOVES OPORTUNITATS LABORALS
VINCULADES A L’ECOTURISME I
L’OBSERVACIÓ DE FAUNA SALVATGE**

ACCIÓ A2. ANÀLISI DE TERRitoris DE REFERÈNCIA
EN TURISME D’OBSERVACIÓ DE FAUNA SALVATGE

SETEMBRE 2018

Encàrrec

Consell Comarcal del Pallars Jussà

Coordinació tècnica

Xavier Basora, Espai TReS · Territori i Responsabilitat Social
Josep Capellà, DCB · Turisme i Desenvolupament Local

Redacció

Xavier Basora, Espai TReS · Territori i Responsabilitat Social
Anna Boneta, Espai TReS · Territori i Responsabilitat Social

Col·laboració

Jordi Palau, Reserva Nacional de Caça de Boumort

Fotografies

Xavier Basora
Rewilding Europe
Altres autors indicats en cada imatge

ÍNDEX DE CONTINGUTS

1. Abast de l'acció i metodologia	5
1.1. Objectius del projecte.....	5
1.2. Abast i objectius de l'acció	5
1.3. Territoris analitzats i criteris de selecció.....	6
1.4. Metodologia d'anàlisi dels territoris	7
2. Parc Nacional de Cabañeros	8
2.1. Aspectes destacats del territori.....	8
2.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic	9
2.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats	15
2.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques.....	18
2.5. Demanda ecoturística	22
2.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna	23
2.7. Governança i promoció turística	24
2.8. Fonts d'informació	25
3. Reserva de caça de la Sierra de la Culebra	26
3.1. Aspectes destacats del territori.....	26
3.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic	27
3.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats	30
3.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques.....	35
3.5. Demanda ecoturística	40
3.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna	41
3.7. Governança i promoció turística	42
3.8. Fonts d'informació	43
4. Muntanyes de Ròdope (sector oriental).....	44
4.1. Aspectes destacats del territori.....	44
4.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic	45
4.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats	49
4.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques.....	54
4.5. Demanda ecoturística	58

4.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna	59
4.7. Governança i promoció turística	60
4.8. Fonts d'informació	61
5. Parc Nacional de Mountain Zebra	62
5.1. Aspectes destacats del territori.....	62
5.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic	63
5.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats	67
5.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques.....	69
5.5. Demanda ecoturística	73
5.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna	74
5.7. Governança i promoció turística	75
5.8. Fonts d'informació	76

1. ABAST DE L'ACCIÓ I METODOLOGIA

1.1. Objectius del projecte

L'objectiu general del projecte és:

Desenvolupar noves oportunitats d'ocupació a la comarca del Pallars Jussà impulsant l'ecoturisme a partir de les activitats d'observació de la fauna salvatge, tenint en compte l'existència de recursos de base com és la Reserva Nacional de Caça (RNC) de Boumort i altres espais protegits propers i l'interès creixent per aquest tipus d'activitats turístiques, tant per al turisme de proximitat com per a visitants en estades més llargues.

Els objectius específics són:

- Crear noves oportunitats d'ocupació als professionals que s'estan formant en activitats recreatives en el medi natural i/o que han creat projectes empresarials en aquesta línia, oferint-los l'assessorament específic sobre característiques i tendències dels mercats potencials.
- Donar suport a les empreses i professionals interessats en el disseny i creació de productes de turisme d'observació de fauna i els canals de comercialització més adequats.
- Diversificar i augmentar la gamma de productes turístics que poden ajudar a la desestacionalització, incorporant l'observació de fauna com una línia que permet arribar a nous segments de mercat, tal com preveu el Pla de Desenvolupament Econòmic i Social del Pallars Jussà, redactat el 2016.
- Incrementar el màrqueting territorial a través de la promoció de noves experiències singulars que van associades a la qualitat del territori i als espais naturals protegits.
- Convertir la Reserva de Boumort en un "laboratori" de creació de noves oportunitats laborals vinculades a l'ecoturisme i observació de fauna salvatge.

El projecte s'estructura en tres fases, cadascuna de les quals consta de diverses activitats. Una fase inicial d'anàlisi prèvia dels potencials destinataris del territori i de benchmarking del turisme d'observació de fauna. Una fase central de formació i assessoraments a aquelles empreses i professionals amb més interès per desenvolupar productes turístics. I una darrera fase per planificar els següents passos que ajudin a consolidar aquesta modalitat turística al Boumort i als espais naturals de l'entorn.

1.2. Abast i objectius de l'acció

Aquest informe es correspon amb la segona acció de la primera fase del projecte. Concretament, aquesta acció de codi A2 pretén obtenir informació útil sobre les millors pràctiques que es desenvolupen actualment entorn a l'observació de fauna salvatge. I per fer-ho, consta de dues subaccions:

- Identificar 4 territoris referents en l'activitat d'observació de fauna salvatge i analitzant-ne la gestió i els processos de treball en clau turística. **Aquest informe es correspon, precisament, al resultat de l'anàlisi d'aquests quatre territoris.**
- Identificar i analitzar 10-12 productes de turisme de fauna, vinculats o no als territoris de referència, per analitzar-ne la composició i tipologia (segments de públic a qui s'adrecen, característiques i preus, missatges clau, etc.), així com les característiques de la demanda d'aquests productes. L'anàlisi del productes turístics es desenvolupa per mitjà d'un altre informe.

1.3. Territoris analitzats i criteris de selecció

Els territoris referents a analitzar havien de ser comparables amb la RNC de Boumort. Per aquest motiu, s'han definit els criteris de selecció següents:

- Espai regulat legalment
- Extensió moderada/petita (10.000-15.000 hectàrees)
- Superfície majoritàriament pública pertanyent a l'administració que gestiona l'espai (no privada ni municipal)
- Projectes amb component fort de restauració ecològica (funcionalitat ecosistema, reintroducció espècies extingides, etc.)
- Productes ecoturístics consolidats basats en observació de fauna salvatge de forma guiada o pautaada
- Presència d'empreses privades d'ecoturisme actuant a la zona
- Oferta d'allotjament singular que valoritzi l'espai

Després de fer una primera cerca avaluant diversos territoris tant de la Península Ibèrica com d'internacionals, s'han seleccionat 4 territoris (dos peninsulars i dos internacionals) que compleixen gran part dels criteris citats (tot i que no sempre els compleixen tots):

- **Parc Nacional de Cabañeros** (Castella-la Manxa, províncies de Ciudad Real i Toledo)
- **Reserva Regional de Caça de la Sierra de la Culebra** (Castella i Lleó, província de Zamora)
- **Muntanyes Ròdopes** (majoritàriament a Bulgària i amb una part a Grècia; en aquest cas, atesa l'enorme extensió de la serralada, l'anàlisi s'ha centrat en el sector oriental i en una reserva de caça)
- **Parc Nacional de Mountain Zebra** (Sud-Àfrica)

Si bé aquests quatre territoris han estat els escollits, durant el procés de selecció també s'han valorat els següents:

- Parc Natural de Somiedo (Astúries), amb l'os com a espècie emblemàtica
- Parc Natural de la Sierra de Andújar (Andalusia), amb el linx ibèric com a espècie emblemàtica
- Reserva Monts d'Azur (França)
- Parc Nacional d'Abruzzo (Itàlia)
- Trentino-Dolomites (Itàlia)
- Boscos de Finlàndia oriental

- Parc Nacional Piatra Craiului (Romania)
- Parc Nacional del Bosc de Białowieża i Parc Nacional Biebrza (Polònia)
- Parc Nacional Theodore Roosevelt (EUA)

1.4. Metodologia d'anàlisi dels territoris

Per a cadascun dels quatre territoris, s'han analitzat els aspectes següents:

- El territori i la planificació per al desenvolupament (eco)turístic
- La fauna objecte d'observació i els equipaments associats
- Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques
- Demanda ecoturística
- Activitat econòmica generada per l'observació de fauna
- Governança i promoció turística

La informació de cada territori s'ha obtingut a partir de la consulta de les fonts següents:

- Pàgines web dels territoris en qüestió i de les empreses turístiques que hi operen.
- Instruments de planificació de la gestió dels territoris en qüestió.
- Estudis i informes sobre l'activitat turística dels territoris (tot i que no sempre n'hi havia i, si n'hi havia, en alguns casos la informació era parcial).
- Consultes directes via correu electrònic als organismes responsables de la gestió dels territoris. Concretament, s'han consultat els gestors del Parc Nacional de Cabañeros, de la Reserva Regional de Caça de la Sierra de la Culebra i de les Muntanyes Ròdopes (iniciativa Rewilding). Per dur a terme aquestes consultes s'ha disposat del suport dels responsables de la RNC de Boumort.

2. PARC NACIONAL DE CABAÑEROS

Conegut com el Serengeti espanyol, Cabañeros és un espai natural situat en ple centre de la Península Ibèrica, al cor dels Montes de Toledo. Famós per haver estat a punt de convertir-se en un camp de tir, l'any 1995 va ser declarat Parc Nacional (PN a partir d'ara) després de nombroses disputes entre col·lectius ecologistes, veïns i grups polítics.

2.1. Aspectes destacats del territori

Dades clau del territori analitzat

Nom del territori	Parc Nacional de Cabañeros (declarat l'any 1995)
Situació	Castella-la Manxa (províncies de Ciudad Real i Toledo)
Superfície aproximada	Àrea de Parc Nacional: 40.856 hectàrees Àrea d'influència socioeconòmica: 182.292 hectàrees
Figures de protecció	Parc Nacional (inclòs a la xarxa europea Natura 2000)
Plans i iniciatives per al desenvolupament turístic	Carta Europea de Turisme Sostenible (CETS)
Principals espècies objecte d'observació	<ul style="list-style-type: none">• Cérvol• Voltor negre• Àliga imperial
Grau de consolidació del turisme d'observació de fauna	Mig

Punts forts exportables a altres territoris com el Boumort

- **Un sistema de concessió d'un espai protegit a una empresa privada per fer safaris en 4x4 per zones d'accés restringit:** aquesta concessió, que es renova cada tres anys (tot i que a la pràctica són sis perquè es prorroga tres anys més), aporta recursos a l'òrgan gestor del PN i atorga una exclusivitat a l'empresa turística que li permet diferenciar-se en el mercat, si bé altres empreses ofereixen experiències similars per altres territoris d'ús no restringit.
- **Accreditació del territori per mitjà de la Carta Europea de Turisme Sostenible (CETS):** una certificació, atorgada per la Federació EUROPARC, que comporta una planificació a mig termini del desenvolupament turístic, mecanismes de coordinació i concertació entre l'espai protegit i els principals agents turístics, i una promoció turística diferenciada per part de diversos organismes públics.
- **La disponibilitat d'estudis aprofundits que aporten informació sobre la demanda i sobre la capacitat d'acollida del PN.** Entre aquests, destaquen dos: un estudi capdavanter amb una metodologia rigorosa sobre la capacitat d'acollida del sistema d'ús públic del PN de Cabañeros, i un estudi pilot del perfil de visitants del PN en base a un miler d'enquestes realitzades. La metodologia i enfocament dels dos estudis són perfectament exportables, amb les necessàries adaptacions.

2.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic

Aquest apartat descriu breument el territori (paisatge, relleu, principals ecosistemes, patrimoni cultural, etc.), les figures legals que el protegeixen i les principals iniciatives i projectes per al desenvolupament turístic, sobretot des del vessant del turisme sostenible.

2.2.1. Breu descripció geogràfica del territori

Cabañeros deu el seu nom a les cabanes antigament utilitzades per pastors i carboners com a refugis temporals. Característiques per la seva forma cònica i per estar construïdes amb materials propis de la vegetació circumdant, aquestes cabanes són ara una de les millors mostres del patrimoni cultural de Castella-la Manxa.

La ramaderia i l'extracció de carbó vegetal són les principals activitats que s'han desenvolupat tradicionalment en l'entorn del PN. Actualment, en certes zones dins del parc se segueixen practicant algunes activitats tradicionals per tal de conservar i divulgar els valors culturals de la zona, sempre que siguin compatibles amb la conservació de la natura.

El paisatge del PN de Cabañeros es divideix en dues unitats molt diferenciades:

1. Les explanades i boscos oberts ben conservats (paisatge conegut com a "**raña**"), que conformen un dels màxims exponents d'ecosistema de bosc mediterrani de la Península Ibèrica i que representen un dels valors naturals més valuosos del PN. Situada al sud-oest del parc, aquesta gran explanada ocupa 8.000 hectàrees i està representada per matollars mediterranis i herbassars amb alzines disperses.
2. Al nord i oest es troba una **zona muntanyosa** que ocupa la major part del PN i està coberta per alzinars, rouredes, sureres i matollars. El relleu d'aquesta serralada oscil·la entre els 650 i els 1.448 metres, essent el punt més alt el cim Rocigalgo.

La raña, el paisatge
adevesat característic
del PN de Cabañeros.
Autoria: OAPN

A banda dels boscos i matollars mediterranis, a Cabañeros s'hi troben relictos de vegetació atlàntica (fruit de l'última glaciació) que quedaren refugiats en els fons de vall. Algunes d'aquestes espècies són el teix (*Taxus baccata*), el bedoll (*Betula sp.*) o el boix grèvol (*Ilex aquifolium*).

La varietat i complementarietat dels ecosistemes presents a Cabañeros són l'origen de la gran quantitat i diversitat de fauna que els habiten. Per exemple, a la zona de la raña hi viuen el cérvol, senglar i grans aus estepàries, entre d'altres; les muntanyes són llar d'espècies com la cabra salvatge o el cabirol; i després hi ha espècies que es troben a cavall dels dos ambients, com serien el voltor negre, el gat salvatge o el linx ibèric.

A més de flora i fauna, Cabañeros compta amb un patrimoni geològic remarcable, amb fòssils de fa més de 400 Ma, com són les restes recentment descobertes del cuc gegant més antic trobat fins ara o les formes geomòrfiques (*ripple marks*) del Paleozoic. Així mateix, la ruta del Boquerón de Estena està considerada Lloc d'Interès Geològic i és l'itinerari pedestre amb més valors geoturístics del PN, amb mostres de sediments càmbrics i ordovícics, entre d'altres.

2.2.2. Figures de protecció, planificació i gestió i règim de la propietat

Cabañeros és, des de l'any 1995, un dels dos Parcs Nacionals de Castella-la Manxa (l'altre és las Tablas de Daimiel). No obstant això, l'any 1988 ja havia sigut declarat Parc Natural per la Junta de Castella-la Manxa. Va ser declarat parc nacional mitjançant la Llei 33/95 de 20 de novembre i poc després una resolució en va ampliar la superfície (fins a les actuals 40.856 ha). Poc abans de la declaració del PN, el Consell de Govern de la Junta, mitjançant el Decret 23/1995, va aprovar el Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN) dels Montes de Toledo (Cabañeros-Rocigalgo) on es justificava la necessitat de declarar aquell territori com a Parc Nacional.

El Parc Nacional s'estén per sis municipis, dos de la província de Toledo i quatre de la de Ciudad Real. A més, disposa d'una **àrea d'influència socioeconòmica** que abasta 182.370 ha (tota la superfície dels sis municipis), si bé només hi viuen 5.196 habitants (dada de l'any 2017).

A més, aquest territori compta amb dues figures de protecció dins del marc de la Xarxa Natura 2000: és Lloc d'Interès Comunitari (LIC) i Zona d'Especial Protecció per les Aus (ZEPA). Forma part de la Xarxa d'Espais Naturals Protegits de Castella-la Manxa com a Àrea Crítica de l'àliga imperial, la cigonya negra i el voltor negre. Així mateix, el riu Estena és Reserva Natural Fluvial en tot el tram que travessa el PN.

Àrea d'influència socioeconòmica del PN de Cabañeros (en gris clar). En gris fort, l'àrea ocupada pel Parc Nacional. Font: OAPN, 2015.

Pel que fa al **règim de propietat**, un 55,2% del PN és de propietat pública i 44,8% de propietat privada. Les 18.000 ha de propietat privada estan formades per grans finques on hi està permesa la caça com a mesura per controlar les poblacions, tot seguint una sèrie de condicions establertes. La majoria són propietat de grans empresaris o herències de famílies aristòcrates amb llargues tradicions caçadores.

Cabañeros va ser el primer PN en tenir un **model de cogestió** entre Estat i comunitat autònoma. Tot i així, el Tribunal Constitucional va dictar una sentència l'any 2004 definint que la gestió dels parcs nacionals correspon a les Comunitats Autònomes i que ha estat adoptada per tots ells excepte per Cabañeros i las Tablas de Daimiel. La transmissió de competències està sol·licitada però no s'ha fet efectiva. Fins llavors, la gestió del PN es vehicula a través de l'Òrgan Autònom de Parcs Nacionals i la Comissió Mixta de Gestió, integrada a parts iguals per representants del Ministeri i de la comunitat autònoma.

Pel que a la **planificació**, la Comissió Mixta de Gestió va iniciar l'any 2011 la redacció del Pla Rector d'Ús i Gestió (PRUG) i el juliol de 2016 la Junta de Castella-la Manxa va treure'l a exposició pública. Des de llavors, el Pla resta pendent d'aprovació per la comunitat autònoma.

2.2.3. Plans i línies de treball per al desenvolupament local o (eco)turístic

El principal instrument per al desenvolupament ecoturístic que disposa el PN és la Carta Europea de Turisme Sostenible (CETS), a la qual es va adherir l'any 2009. D'altra banda, i com ja s'ha comentat, resta pendent l'aprovació del PRUG, el qual estableix una zonificació en clau d'ús públic basada en directrius comunes per a tots els parcs nacionals.

La Carta Europea de Turisme Sostenible

L'any 2009 el PN va obtenir la Carta Europea de Turisme Sostenible. Aquell any es va presentar l'Estratègia i Pla d'Acció de Turisme Sostenible per al període 2009-2013, que es va acabar prorrogant fins al 2015. Aquesta primera fase va servir per establir les línies d'actuació que garantissin la gestió integral i sostenible del turisme al PN.

Els principis de turisme sostenible establerts van ser adoptats per 11 empreses turístiques, entre les que s'inclouen 6 cases rurals, 1 allotjament singular, 1 càmping i 3 empreses de turisme actiu.

La renovació de la CETS s'ha realitzat per al període 2016-2018 (tres anys en comptes de cinc), tenint en compte la pròrroga de l'anterior i per no trencar-ne la continuïtat. La següent renovació està prevista pel període 2019-2023. La renovació actual ha comportat la redacció d'una nova Estratègia i Pla d'Acció que consoliden el compromís dels agents implicats. Les línies estratègiques previstes per al període vigent són les següents:

1. Millorar la coordinació i col·laboració dels agents implicats en la conservació i el desenvolupament turístic del territori.
2. Millorar les infraestructures bàsiques i la qualitat ambiental del territori per poder ser un destí d'ecoturisme sostenible i de qualitat.
3. Millorar l'estudi, protecció i conservació d'alguns recursos actualment poc aprofitats, especialment els ubicats en l'entorn del Parc.

4. Millorar la qualitat i la sostenibilitat de l'oferta turística i crear experiències d'ecoturisme al PN i el seu entorn.
5. Millorar el coneixement, la informació i la promoció del Parc i el seu entorn i la comercialització de l'ecoturisme.

Tot seguit es detallen els objectius i accions específics de les estratègies 4 i 5, les més centrades en millorar els productes ecoturístics i fer-ne difusió. Aquestes línies estratègiques són les que poden aportar propostes de més utilitat per a l'enfortiment del turisme de fauna al Boumort, si bé també cal considerar la resta en clau de governança, infraestructures i equipaments, i protecció dels recursos.

TAULA 1. CETS PN CABAÑEROS. ACCIONS PER MILLORAR L'OFERTA TURÍSTICA I CREAR EXPERIÈNCIES D'ECOTURISME

OBJECTIUS	ACCIONS
4.1. Millorar la formació i coneixements sobre el PN, entre el personal del Parc així com dels agents turístics i la població general	4.1.1. Elaboració i desenvolupament d'un programa de formació continua destinat als guies-intèrprets del PN. 4.1.2. Elaboració i desenvolupament d'un programa de formació continua destinat als agents turístics del territori.
4.2. Divulgar els sistemes de qualitat turística i afavorir la seva aplicació en l'entorn del PN	4.2.1. Realització de jornades informatives i formatives sobre sistemes de qualitat turística per als ajuntaments i empreses del sector turístic. 4.2.2. Avenços en la implementació de la Q de qualitat turística al Parc i del SICTED al destí. 4.2.3. Realització de jornades de informació i sobre subvencions i ajudes, tant públiques com privades, destinades a promoure el desenvolupament trístic sostenible, per ajuntaments i empreses del sector turístic. 4.2.4. Execució de les actuacions necessàries associades a l'acreditació del PN amb la candidatura Starlight.
4.3. Millorar el coneixement de la demanda per augmentar la qualitat de l'oferta turística del Parc i el seu entorn	4.3.1. Revisió i millora del sistema de recollida de dades turístiques dutes a terme pel PN i els empresaris a sí de sistematitzar el procés. 4.3.2. Recollida de dades turístiques i elaboració d'un informe trimestral amb les dades recollides sobre visitants i turistes per part del PN i empresaris del territori en mitjans de comunicació i xarxes socials.
4.4. Millorar l'oferta turística del PN i el seu entorn	4.4.1. Realització de tallers i creació d'experiències d'ecoturisme al PN i la seva incorporació a portals d'experiències, tant públics com privats. 4.4.2. Disseny i adequació de nous itineraris d'ús públic. 4.4.3. Disseny i adequació de les noves rutes a l'entorn del Parc que contribueixin a realçar els recursos naturals i culturals per tal d'afavorir la seva visita. 4.4.4. Adequació i millora de les infraestructures d'ús públic del PN. 4.4.5. Ampliació de l'Oficina de Turisme de Navas d'Estena i dotació de personal. 4.4.6. Reobertura del Museu Etnogràfic d'Horcajo i dotació de personal. 4.4.7. Augment del número de miradors a l'entorn del Parc, concretament a la zona de Los Navalucillos.

Font: Estrategia y Plan de Acción 2016-2019 para la renovación de la CETS en el PN de Cabañeros.

TAULA 2. CETS PN CABAÑEROS. ACCIONS PER MILLORAR EL CONEIXEMENT, LA PROMOCIÓ I LA COMERCIALIZACIÓ

OBJECTIUS	ACCIONS
5.1. Millorar la planificació, el coneixement i la posada en valor dels recursos patrimonials del PN en vers els turistes i visitants	5.1.1. Elaboració del programa d'ús públic del PN. 5.1.2. Elaboració i implementació d'un pla de comunicació dirigit a la població local, visitants i altres actors del territori. 5.1.3. Millora de l'accessibilitat als materials interpretatius i de difusió per a persones amb discapacitat sensorial. 5.1.4. Disseny, elaboració i impressió d'una guia cultural participada del PN i el seu entorn.
5.2. Millorar la difusió, informació i promoció dels valors del PN i el seu entorn així com la seva oferta turística sostenible	5.2.1. Acreditació dels establiments turístics com punts d'informació turística del PN. 5.2.2. Actualització i/o inclusió de les eines de difusió i informació de la Junta de Castella-la Manxa de la informació relativa al PN pel que fa als valors i informació pel visitant. 5.2.3. Participació activa de l'empresari turístic en els diferents portals web de l'administració pública. 5.2.4. Realització d'esdeveniments i jornades especials de difusió i promoció del patrimoni del PN. 5.2.5. Millora i actualització de la informació del PN i difusió de l'oferta turística en les pàgines web dels Ajuntaments de l'entorn. 5.2.6. Implementació de la APP <i>Be an Ecoturist</i> del Club d'Ecoturisme a Espanya, en el PN i entorn.
5.3. Promocionar el PN i el seu entorn entre els agents turístics nacionals i internacionals	5.3.1. Adaptació i aplicació del pla de màrqueting d'ecoturisme al PN. 5.3.2. Participació en fires turístiques de promoció, tant nacionals com internacionals, especialitzades en ecoturisme. 5.3.3. Organització i execució de viatges de familiarització i premsa al PN i l'entorn.
5.4. Crear una comunitat d'ecoturistes amics del PN	5.4.1. Creació d'una comunitat usuaris d'ecoturisme del PN.

Font: Estrategia y Plan de Acción 2016-2019 para la renovación de la CETS en el PN de Cabañeros.

El PRUG pendent d'aprovació i la zonificació associada

Les principals línies de treball relacionades amb l'ús públic i l'ecoturisme previstes en l'esborrany de PRUG presentat l'any 2016 pretenen dissenyar i desenvolupar un sistema d'ús públic que faciliti i promogui visites de qualitat compatibles amb la conservació dels recursos naturals i culturals del territori.

Els serveis oferts han d'estar adaptats a la capacitat d'acollida del PN i enfocats a la demanda dels visitants, tot assegurant la prestació de serveis públics en forma de punts d'informació, centres de visitants i xarxa d'itineraris afavorint l'accessibilitat i la visita de persones amb diversitat funcional. A més, la informació i la interpretació del patrimoni que s'ofereixen al PN han de servir per fomentar el respecte cap a la natura, conscienciació i actituds actives relacionades amb la conservació del medi ambient.

El territori del PN s'estructura en 4 tipus de zones d'acord amb el Pla Director dels Parcs Nacionals i amb l'ús que aquest estableix per a cadascuna. Aquesta zonificació està recollida en l'esborrany del PRUG i, sintèticament, és la següent:

- **Zona de reserva:** àrees de màxima protecció per contenir valors naturals d'excepcional raresa, fragilitat o interès científic. L'accés està restringit a finalitats científiques o de gestió concretes.
- **Zona d'ús restringit:** àrees amb un grau elevat de naturalitat que garanteixen la conservació íntegra dels valors que contenen alhora que ofereixen l'oportunitat d'un contacte íntim entre l'home i la natura. Són accessibles al públic vianant únicament pels camins autoritzats. L'accés motoritzat està restringit a finalitats de gestió, salvament o activitats tradicionals autoritzades. S'hi permet l'obertura de nous camins senderistes però no de pistes forestals o carreteres.
- **Zona d'ús moderat:** àrees que han patit modificacions a causa d'activitats tradicionals humanes donant lloc a recursos i processos agroecològics de gran interès. En aquesta zona es pretenen afavorir aquestes activitats tradicionals que contribueixen a la conservació dels propis recursos naturals i culturals del Parc, complementant-ho amb infraestructures d'atenció als visitants. L'accés a peu és lliure i en vehicle motoritzat només per pistes i carreteres obertes al públic. S'inclou en aquesta zona les pistes d'accés restringit on s'hi permet la circulació de vehicles en el marc d'autoritzacions i concessions a tercers per al desenvolupament d'activitats ecoturístiques en els terrenys de titularitat pública (més informació a l'apartat 'Productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna').
- **Zona d'ús especial:** zones de reduïda extensió en les que s'ubiquen construccions, instal·lacions i infraestructures que es consideren necessàries dins del Parc.

Un altre aspecte important en la planificació de l'ús públic és la **capacitat d'acollida del territori**, és a dir, el "nivell màxim de visitants que una àrea determinada pot suportar amb el menor impacte ecològic i el major grau de satisfacció possible dels visitants". En aquesta línia, l'equip d'investigació en Educació Ambiental de la Universitat Autònoma de Madrid, finançat per l'Organisme Autònom de Parcs Nacionals, va publicar l'any 2016 una anàlisi de la capacitat d'acollida del sistema d'ús públic del PN de Cabañeros, amb recomanacions per a la gestió.

La metodologia utilitzada desgrana la capacitat d'acollida del territori en tres components més fàcils de calcular: la *capacitat d'acollida física* (la gent que hi cap en un lloc), la *capacitat d'acollida ecològica* (el nombre màxim de visitants per sobre del qual comencen a aparèixer impactes crítics sobre l'entorn) i la *capacitat d'acollida psicològica* (el nombre màxim de visitants per sobre del qual comencen a experimentar-se episodis de massificació i d'insatisfacció generalitzada dels propis visitants).

Segons les conclusions d'aquest estudi, la xarxa d'itineraris i rutes del PN té una capacitat màxima de **1.572 visitants al dia**. L'estudi també identifica les variables que hauran de ser objecte de seguiment i avaluació periòdica (flora, fauna, perfil i conducta dels visitants, etc.) amb la finalitat de prevenir impactes en el futur. Finalment, es proposa un model d'enquesta de satisfacció dels usuaris del PN i una proposta de guió interpretatiu per als serveis de visita guiada del PN.

2.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats

Cabañeros és un escenari únic per observar espècies ibèriques endèmiques. Segons el catàleg d'espècies amenaçades, al PN hi ha 3 espècies de fauna en perill d'extinció i 15 vulnerables.

2.3.1. Principals espècies de fauna objecte d'observació

Al PN hi habiten unes 200 espècies d'aus, entre les quals destaquen les grans rapinyaires com el **voltor negre**, l'**àliga imperial** i l'**àliga reial**. En el cas del voltor negre, les accions de conservació i seguiment han aconseguit que la població d'aquest territori sigui la més gran de la seva història coneguda, amb quasi 200 parelles reproductores.

També és llar de grans mamífers (45 espècies, 3 de les quals reintroduïdes), entre les que destaquen el **cérvol**, la **cabra salvatge**, el **cabirol**, el **gat salvatge** o el **linx**. El cérvol i el senglar són els ungulats més abundants, tot i que també hi ha cabirols i daines en menor quantitat.

Cabañeros participa en el programa Life+Iberlince per a la reintroducció del linx. L'objectiu marcat fins al moment és la recuperació de la població de conill que servirà de presa pel depredador. Actualment, el linx és molt escàs al PN i de difícil observació, tot i que es preveu que en un futur es converteixi en un dels reclams turístics més importants.

Cérvols a la raña.
Autoria: Virginia Torralba

2.3.2. Espècie emblemàtica objecte d'observació: situació i regulació

El **cérvol** és l'espècie objecte d'observació que genera més interès, amb la brama com el fenomen natural més esperat de l'any. Durant aquesta època és relativament fàcil observar (i escoltar) els mascles en zel i fins i tot es poden veure impressionants baralles que, entroxocant les cornamentes, representen una de les formes més espectaculars de selecció natural. Tot i així, l'observació de cérvol també és relativament fàcil durant la resta de l'any a causa de l'abundant població i als paisatges oberts i plans.

Tot i la gran població de cérvols present a Cabañeros, l'espècie presenta alguns problemes de conservació i gestió. Com ja s'ha explicat, la meitat del PN és de titularitat

privada, amb finques on s'hi practica la caça (les famoses "monterías") i on s'han trobat casos de propietaris que tanquen els seus terrenys confinant grups de cérvols destinats quasi exclusivament a l'activitat cinegètica. A més, alimenten aquests cérvols de forma artificial, generant problemes de sobre població que fa augmentar la pressió de l'herbivorisme i afecta la regeneració de la vegetació. La Llei de Parcs Nacionals del 2007 va establir el 2017 com a límit per abolir la caça als parcs nacionals, però una esmena recent del Govern ha prorrogat aquesta data almenys fins al 2020 (font).

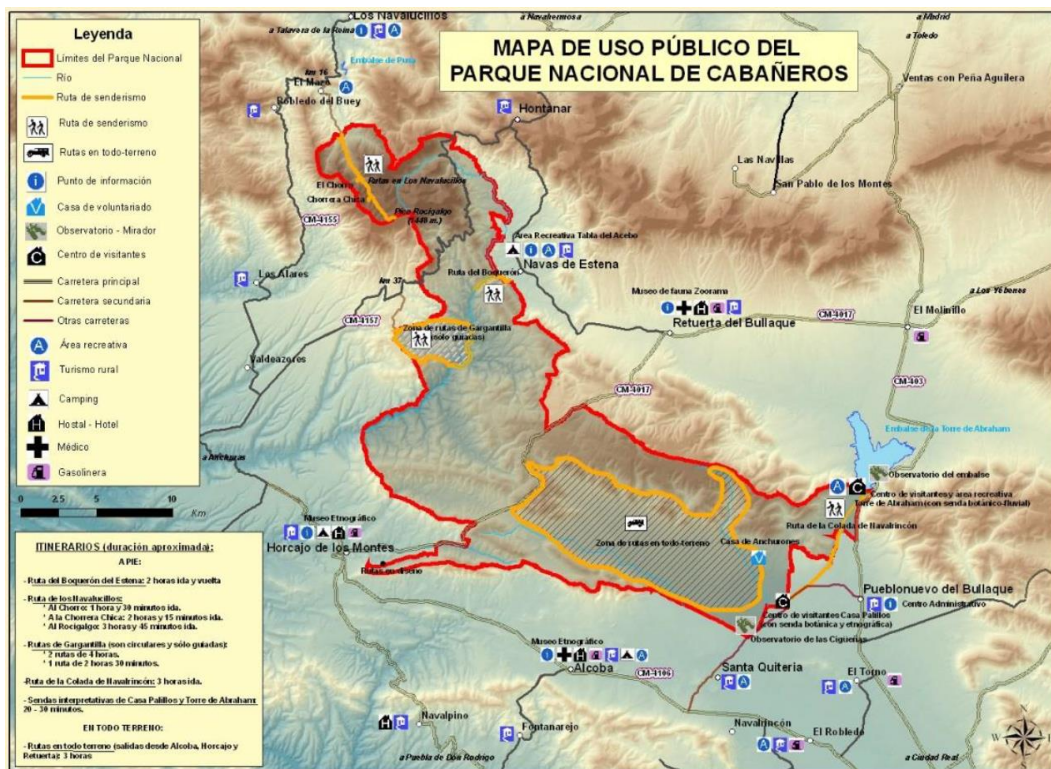
Una altra amenaça que pateix l'espècie és la sequera, que alguns anys ha sigut tan intensa que ha arribat a afectar la vegetació, deixant amb molt poc aliment als cérvols. Aquesta manca d'aliment té com a conseqüència l'afebliment de les banyes, que es poden trencar fàcilment durant les baralles de la brama, afectant el cicle reproductor de l'espècie. A més, les cries més tardanes es troben amb la mateixa falta d'aliment, fet que provoca que creixin amb debilitats que repercutiran en la seva vida adulta.

2.3.3. Equipaments disponibles per a l'observació i la interpretació

Els equipaments es classifiquen en quatre tipologies:

- Observatoris i miradors
- Centres de visitants
- Punts d'informació i/o museus
- Itineraris principals

MAPA 1. ÚS PÚBLIC AL PN DE CABAÑEROS

Font: Parc Nacional de Cabañeros.

Observatoris

El principal és l'observatori de les Cigonyes (ctra. Pueblonuevo del Bullaque – Sta. Quiteria). Aquest observatori de fusta està a 3km del centre de visitants de Casa de Palillos i disposa de vistes a la "raña". S'hi poden observar grans colònies de cigonya blanca, a més de grues i voltors, entre altres. En època de brama, és un punt d'observació de cérvol. L'accés és lliure.

Centres de visitants

Els tres equipaments d'aquest tipus són:

- PN de Cabañeros (Horcajo de los Montes, Ciudad Real): centre de visitants més gran i més nou del PN, amb exposicions, projeccions i biblioteca.
- Casa Palillos (Alcoba, Ciudad Real): compta amb una exposició dels valors naturals i culturals, així com audiovisuals sobre la fauna emblemàtica. També hi ha un petit jardí botànic i un recorregut etnogràfic, a més d'un observatori amb vistes a la raña des d'on poden arribar a veure's cérvols, entre altres animals.
- Torre d'Abraham (al costat de l'embassament de la Torre d'Abraham): té com a tema central l'aigua dins del PN. Compta amb una exposició per donar a conèixer la fauna i flora associades als boscos de ribera i un recorregut botànic al llarg del riu Bullaque. Proper s'hi troba un mirador a l'embassament i la raña.

Punts d'informació i/o museus

Els principals equipaments d'aquest tipus són:

- Punt d'informació a Navas de Estena (Ciudad Real).
- Caseta d'informació a Los Navalucillos (Toledo): a l'inici de diversos itineraris del parc.
- Zoorama – punt d'informació (Retuerta del Bullaque, Ciudad Real): museu municipal amb informació sobre el PN i una exposició sobre la seva fauna.
- Museu etnogràfic – punt d'informació (Alcoba de Los Montes, Ciudad Real): museu municipal amb una exposició d'utensilis tradicionals entre altres referències a les activitats agràries tradicionals de la zona.

Itineraris principals

Atenent a la seva tipologia, els principals itineraris són:

- De trànsit lliure i sense guia (a peu): camí de l'àrea interpretativa de la Tabla de Acebo y las Fuentes, camí del massís de Rocigalgo, ruta de l'alzina, ruta de la Plaza de los Moros, ruta de la Viñuela, camí de la Cañada Real Segoviana.
- De trànsit lliure, sense guia (en bicicleta): ruta de la Sierra de Castellar de los Bueyes, ruta de la Colada de Navalrincón.
- De trànsit lliure amb possibilitat de concertar visita guiada gratuïta amb personal del PN: Los Navalucillos, Navas de Estena, ruta del Boquerón de Estena.
- Itineraris prèviament concertats, guiats i gratuïts amb personal del PN: Gargantilla, ruta de la Vall de l'Alcornocal, ruta del Robedal-Alcornocal.

- Itineraris en 4x4 concertats amb l'entitat concessionària pel sector sud del PN (desenvolupat en l'apartat següent).

2.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques

Durant els primers anys del PN el sistema de visites a Cabañeros era molt limitat. Amb el temps s'ha anat ampliant l'oferta i actualment s'ofereix una interessant diversitat de visites amb una gran representativitat dels valors naturals i culturals del PN.

2.4.1. Productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna

La visita en vehicle tot terreny és el producte estrella del PN i se'n troben moltes variants, des de mig dia a dia sencer, combinat amb el veí PN de las Tablas de Daimiel o la Reserva de Cijara, especialitzat en l'observació de fauna, aus o centrat en el paisatge. Tot seguit es repassen els principals productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna i es descriuen breument.

Visita 4x4.
Autoria:
Visita
Cabañeros

SAFARIS EN 4x4 PER ZONES D'ACCÉS RESTRINGIT (CONCESSIÓ DEL PARC NACIONAL)

L'oferta turística principal per a l'observació de fauna en 4x4 està organitzada per **Visita Cabañeros** ([web](#)), una unió temporal d'empreses (UTE) formada per Ecodestinos ([web](#)) i Aventuras Cabañeros ([web](#)) que va resultar concessionària l'any 2014 d'un contracte de gestió de serveis públics ofert per l'òrgan gestor del PN i que es va licitar mitjançant un procediment obert de concurs públic.

La concessió té una vigència de **tres anys prorrogable a tres anys més**. Aquesta concessió autoritza l'empresa a circular amb vehicles 4x4 motoritzats per pistes d'accés restringit de titularitat pública dins la zona d'ús moderat del PN, i estableix un conjunt de requisits que s'han de complir per adequar l'activitat als objectius de conservació i qualitat de la visita del PN.

Entre aquests requisits hi ha la durada i recorregut de les rutes, el nombre màxim de persones, vehicles i sortides per torn, la ubicació i durada de les parades, etc. A més, la concessió estableix un cànon d'uns 3.000€ anuals que l'empresa haurà de pagar a l'òrgan gestor. Altres requisits, que es poden consultar en la seva totalitat en el plec de prescripcions tècniques vinculat a la concessió, exigeixen una pàgina web de l'empresa

concessionària on s'hi puguin fer reserves, la distribució de material informatiu i interpretatiu als visitants, i que els guies i conductors siguin experts, professionals i estiguin ben formats.

L'empresa concessionària ofereix **tres itineraris guiats en 4x4** organitzats que requereixen reserva prèvia. Tots els itineraris tenen dos punts d'inici, una durada de 3h i inclouen una passejada a peu i varies parades per a l'observació de fauna i el paisatge, excepte una ruta més curta i econòmica que només té un punt de sortida. Hi ha tres torns diaris dels quals els de primera i última hora són els que tenen més probabilitats d'observar fauna salvatge.

El preu de les visites de 3h en 4x4 és de 23€ per persona (16€ si és un grup) i les visites reduïdes de 1h30 tenen un preu de 16€ per persona (11€ si és un grup).

SAFARIS EN 4x4 PER PISTES D'ACCÉS PÚBLIC

A banda de l'empresa concessionària, hi ha altres empreses que ofereixen visites guiades en 4x4 per observar fauna al PN i que transiten per les pistes d'accés públic de la zona d'ús moderat. Els itineraris solen travessar les esplanades i boscos oberts de la raña, on és fàcil observar cérvols en qualsevol època de l'any, entre d'altres espècies. Després recorren trams de muntanya amb un bosc mediterrani dens i ben conservat. Al llarg de les rutes se sol passar per punts d'especial interès cultural, geològic o paisatgístic, fent la visita més interessant i didàctica.

En general, les visites duren de 3h a 3h30 (també hi ha opció de dia complet) durant les quals es van fent parades per fer fotografies o per observar la fauna o el paisatge. Són excursions aptes per a tot tipus de públic. Els vehicles acostumen a tenir una capacitat de 6 persones i disposen d'equips òptics per observar la fauna. Els preus varien dels 55€ per persona si és un grup de 12 persones fins als 150-170€ si és per a una sola persona.

Algunes de les empreses que ofereixen aquests productes són Natura indòmita ([web](#)), Nature Cabañeros ([web](#)) o Aventuras Cabañeros ([web](#)).

OBSERVACIÓ D'AUS: ÀGUILA IMPERIAL I VOLTOR NEGRE

Visites enfocades a un públic més especialitzat en ornitologia i acompanyades de guies experts. Permeten observar gran varietat d'aus, des de les rapinyaires més grans d'Europa a aus estepàries o d'ambients humits. En alguns casos, els guies tenen localitzats nius d'àguila reial o voltor negre, pel que les probabilitats d'observació són molt altes.

La durada varia des de 3h a 8h. Inclouen material òptic per l'observació i guies de camp per identificar les espècies. Els preus van dels 30 als 50€ per persona.

Aquests productes estan oferts per empreses com Nature Cabañeros ([web](#)) o Aventuras Cabañeros ([web](#)), entre altres.

FOTOGRAFIA DE FAUNA SALVATGE

Visites enfocades a un públic especialitzat en fotografia. Tot i que els desplaçaments es fan en 4x4, l'aproximament a la fauna es fa sigil·losament i a peu per poder apropar-s'hi al màxim. Tenen una durada aproximada de 3h i preus que van dels 20 als 25€ per persona.

Nature Cabañeros és una de les empreses que ofereix aquest producte ([web](#)).

VISITES AGROTURÍSTIQUES

Tot i que l'activitat no consisteix en observar fauna, aquestes visites solen ser un complement ideal. És una activitat dirigida principalment a famílies. Es visita una explotació agropecuària i el visitant té l'oportunitat d'establir contacte directe amb el món rural, animals, pagesos i maquinària agrícola. Es mostren el mètodes tradicionals agrícoles i ramaders, a més de diversos sistemes de producció artesanal. Tenen una durada aproximada de 3h i preus que van dels 10€ per als infants a 15-20€ per als adults.

Nature Cabañeros ([web](#)) i Aventuras Cabañeros ([web](#)) ofereixen aquests productes amb la possibilitat de combinar-los amb l'observació de fauna (a nivell d'horaris i de preus).

2.4.2. Empreses turístiques especialitzades en observació de fauna

Diverses empreses locals o supralocals, a banda de la concessionària, organitzen visites guiades dins el PN per observar fauna salvatge. Tot seguit es mostra una selecció, amb una breu descripció de cadascuna.

NATURA INDÒMITA ([web](#))

Empresa de turisme actiu amb seu a Almagro (Ciudad Real). Organitza activitats a la zona de La Manxa i Sierra Morena des de l'any 2008. Ofereixen gran varietat de visites en 4x4 per diferents espais naturals i enfocats a diferents públics (des de famílies a ornitòlegs especialitzats). Ofereixen paquets amb activitats i allotjament. Va ser escollida com a 'Experiencia Ejemplar' en l'entorn del PN de las Tablas de Daimiel per la Fundació Félix Rodríguez de la Fuente.

AVENTURAS CABAÑEROS ([web](#))

Ubicada a El Robledo (Ciudad Real), ofereix gran varietat d'activitats, tan ecoturístiques com de turisme actiu o aventura (kayak, paintball, etc.) dins el PN de Cabañeros. Forma part de la UTE Visita Cabañeros (empresa concessionària). Està acreditada amb la CETS.

NATURE CABAÑEROS ([web](#))

Empresa de turisme actiu situada a Horcajo de los Montes (Ciudad Real). Ofereix activitats de turisme de natura a Cabañeros i la Reserva de Cijara. Està especialitzada en famílies, amb rutes adaptades i activitats enfocades als més petits. Ofereixen allotjament en una casa rural.

DESTINOS MANCHEGOS ([web](#)) / ECODESTINOS ([web](#))

Agència de viatges i empresa de turisme actiu especialitzada en turisme a la Manxa. Ofereixen allotjament i activitats diverses. Formen part de la UTE Visita Cabañeros i del Club d'Ecoturisme d'Espanya. A més, estan acreditats amb la CETS.

2.4.3. Empreses de serveis complementaris

L'oferta d'allotjament i restauració al voltant del PN de Cabañeros es reparteix entre vuit localitats, tot i que gran part es concentra a Retuerta de Bullarque i a Horcajo de Montes. Majoritàriament, els allotjaments són cases rurals per llogar íntegrament, tot i que també se'n troben per a lloguer d'habitacions. També hi ha hotels, apartaments rurals, cabanes, bungalows i càmpings.

D'aquesta oferta, aquest apartat destaca alguns allotjaments que compleixin algun dels criteris següents:

- Estan especialitzats en l'observació de fauna, perquè ofereixen aquest producte combinat amb l'estància.
- Divulguen els productes d'observació de fauna d'una manera responsable i detallada.
- Disposen de certificacions ambientals vinculades al Parc Nacional (CETS).

ECOLOGGE CABAÑEROS ([web](#))

Empresa que ofereix allotjament en cabanes dalt dels arbres en la zona dels Montes de Toledo. Tenen un minibus (8 places) que ofereix visites guiades temàtiques diàriament per observar fauna salvatge i paisatges singulars pel PN. Ofereixen 3 tipus de *tours* diferents, un d'[observació de fauna](#) (inclou una sortida al matí, sopar, sortida nocturna i esmorzar), un enfocat a [famílies](#) (inclou esmorzar, sopar i activitat d'educació ambiental) i [excursions a cavall](#) que inclouen esmorzar, ruta paisatgística amb el minibus i excursió a cavall.

Forma part de l'Associació per la Interpretació de Paisatge (AIP) i de la Societat Internacional d'Ecoturisme (TIES). A més, compta amb l'acreditació CETS, la certificació Ecoleader Trip Advisor i va ser seleccionat per la iniciativa "Responsible Hotels" per ser pioner en hotels d'ecoturisme a Espanya, a banda d'haver guanyat diversos premis nacionals i regionals. També està adherit a la iniciativa Iberaves de SEO/BirdLife.

EL REFUGIO DE CRISTAL ([web](#))

Situada prop del nucli urbà d'Hontanar, aquesta casa rural bioclimàtica i sostenible es troba en una finca de 20.000 m². Des de la mateixa casa ofereix activitats com l'observació astronòmica i de fauna amb telescopis. Està adherida a la CETS i forma part del Club d'Ecoturisme d'Espanya. L'any 2009 va obtenir el Premi a la Millor iniciativa en matèria d'accessibilitat i sostenibilitat aplicada al sector turístic.

CASA RURAL BOQUERÓN DE ESTENA ([web](#))

Situada a la localitat de Boquerón de Estena, ofereix la possibilitat lloguer per habitacions o tota la casa. Ofereixen també servei de restauració i informació sobre el PN. Tant l'allotjament com el restaurant tenen acreditació CETS i certificació d'excel·lència per Trip Advisor i formen part del Club d'Ecoturisme d'Espanya.

CASA RURAL LA ALBERCA DEL PANADERO ([web](#))

Casa rural que es lloga íntegrament situada a Alcoba de los Montes (Ciudad Real). Promou el turisme rural i sostenible. Anuncien a la seva web activitats d'ecoturisme i d'observació de fauna ofertes per algunes de les empreses especialitzades descrites en l'apartat anterior. Forma part de l'Associació de Turisme Sostenible de Cabañeros.

CASA RURAL LOS RODEOS ([web](#))

Servei d'allotjament anunciat a la web de Nature Cabañeros però sense oferta de *packs* de visita + allotjament. Casa rural que es lloga íntegrament a la localitat d'Horcajo de Montes.

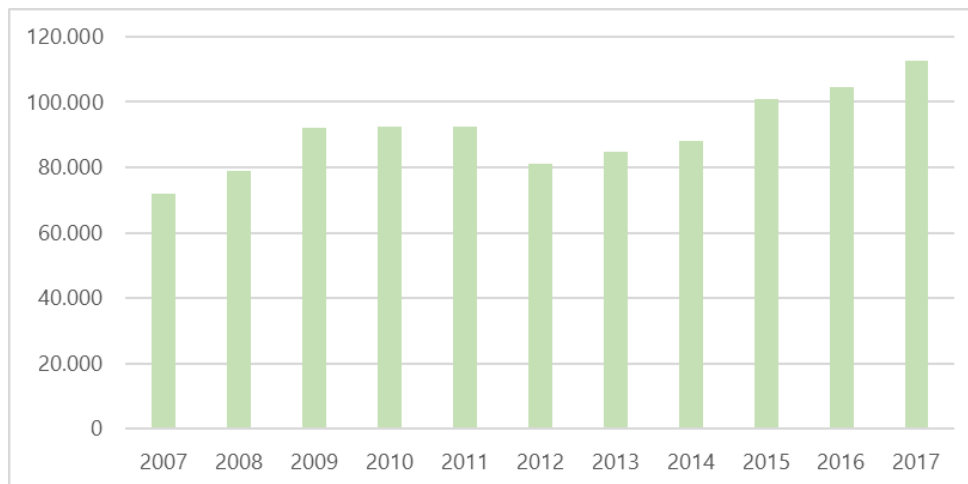
CASA RURAL ABUELA MARIA ([web](#))

Anuncien a la seva pàgina web una gran varietat d'activitats de turisme de natura i observació de fauna. Forma part de l'Associació de Turisme Sostenible de Cabañeros i té acreditació CETS.

2.5. Demanda ecoturística

El PN de Cabañeros va assolir l'any 2017 el seu màxim històric de visites amb **112.670 visitants**, un 7,7% més que al 2016, any en què també s'havia assolit un rècord. La tendència ha estat un augment progressiu de les visites des del 2013, i en general durant els últims 10 anys, tal com es pot observar en el gràfic següent. La progressiva obertura d'equipaments d'ús públic i l'ampliació del servei de rutes guiades a peu i en vehicle han sigut els principals factors que han motivat aquest augment.

GRÀFIC 1. EVOLUCIÓ ANUAL DEL NÚMERO DE VISITANTS AL PARC NACIONAL DE CABAÑEROS

Font: [EFEverde](#).

Malgrat aquesta tendència creixent, Cabañeros segueix sent el parc nacional menys visitat de l'Estat espanyol. L'any 2017, els quatre més visitats van ser el PN del Teide (4,3 M de visitants), el PN de Sierra de Guadarrama (2,7 M), el PN de Picos de Europa (2 M) i el PN Timanfaya (1,7 M). (dades de [MAPAMA](#)).

Al PN de Cabañeros, les visites es caracteritzen per una marcada estacionalitat, especialment significativa a la primavera i la tardor. Tot i això, i a diferència d'anys anteriors, al 2017 no va ser la brama del cérvol l'època de major afluència al PN, sinó els mesos d'abril i maig.

Les visites en 4x4 realitzades per l'empresa concessionària autoritzada van registrar 11.118 visitants el 2017, que representa un augment del 12% respecte l'any anterior.

L'any 2014 l'Organisme Autònom de Parcs Nacionals va finançar un **estudi sociològic amb la finalitat de conèixer millor el perfil, comportament i percepció dels visitants dels PN de Cabañeros i las Tablas de Daimiel**. L'estudi va consistir en més de 1.000 enquestes a visitants i turistes d'aquests dos Parcs Nacionals amb preguntes sobre les motivacions de la visita, la modalitat, el perfil del visitant, etc. El nombre de preguntes i aspectes analitzats és molt ampli, de manera que tot seguit se'n mostra una petita selecció.

Un dels resultats d'aquest estudi és que el motiu principal de la visita al PN de Cabañeros és descobrir o observar la natura (50% dels enquestats). A banda, les activitats

ecoturístiques són les més realitzades (30% dels enquestats) i s'hi inclou aquí el turisme d'observació de fauna.

Quasi la meitat dels enquestats passen de 2 a 3 nits al PN de Cabañeros (47%), seguits dels que no pernocten (21,1%) i els que prolonguen el viatge de 4 a 7 nits (11,3%). Aquests resultats indiquen que Cabañeros és un destí de cap de setmana o ponts, més que de visites d'un sol dia. A més, aquestes pernoctacions tenen lloc majoritàriament en cases rurals o establiments hotelers.

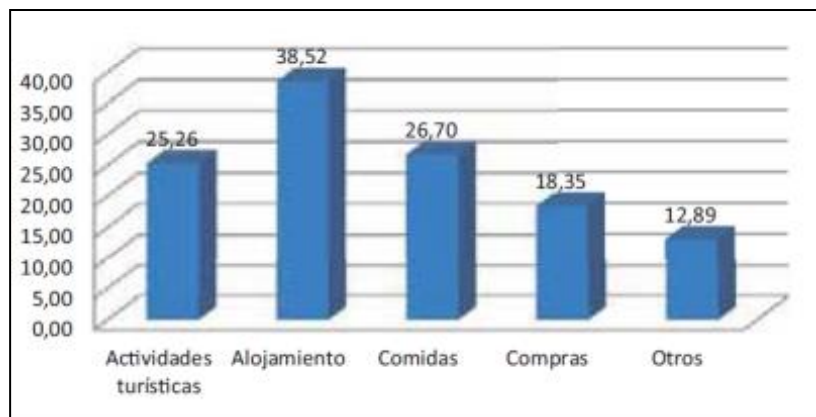
L'any 2017, els visitants venien principalment de la Comunitat de Madrid, seguida de Castella-la Manxa i Comunitat Valenciana. Pel que fa al visitants estrangers, representen només un 0,8% del total i provenen principalment del Regne Unit, França i Holanda.

La gran majoria dels visitants (89%) accedeixen al PN en vehicle particular, i la resta a través d'excursions organitzades. Els baixos resultats obtinguts per l'opció "transport públic" pot explicar-se perquè la seva oferta (línies regulars d'autobusos, AVE fins a Toledo o Ciudad Real) no s'adapta a les necessitats dels visitants (horaris, preu, llocs on acaba la línia, etc.).

2.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna

Segons els resultats de l'estudi sociològic esmentat anteriorment, quasi la meitat dels enquestats es gasten entre 51 i 100€ al dia al PN, seguits del 32% que se'n gasten de 26 a 50€ al dia. Només un 14% es gastaria més de 100€ al dia. D'aquesta despesa diària, el cost més gran és l'allotjament, seguit del menjar, posicionant-se en tercer lloc la contractació de serveis turístics.

GRÀFIC 2. DESPESA MITJANA DIÀRIA DELS VISITANTS DEL PN DE CABAÑEROS DISTRIBUÏDA PER CONCEPTES

Font: Red de Parques Nacionales (2014).

L'activitat econòmica que genera l'observació de fauna se centra principalment en les empreses que ofereixen aquestes activitats. Segons l'estudi, més de la meitat dels enquestats (51,6%) van contractar serveis d'ús públic o de recorreguts guiats.

Més enllà d'aquesta activitat econòmica, el Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient (MAPAMA) porta subvencionant **ajuts econòmics a l'àrea d'influència socioeconòmica** del PN de Cabañeros des de 1999, havent aportat des de llavors, un

total de més de 12,5 milions d'euros. L'objectiu d'aquestes ajudes és incentivar el desenvolupament de l'economia local i la creació d'oportunitats laborals relacionades amb l'espai natural.

L'any 2017, el PN de Cabañeros va rebre 361.000€ que es van repartir entre 23 projectes, 7 dels ajuntaments, 11 d'empreses i 5 de persones físiques o associacions no lucratives.

2.7. Governança i promoció turística

Aquest darrer capítol aborda de manera succinta els principals instruments i agents per a la governança turística del territori, així com alguns mecanismes de promoció turística.

2.7.1. Agents turístics i altres agents implicats

Asociación de Turismo Sostenible en Cabañeros (ATSC)

Associació d'empreses relacionades amb el turisme sostenible que operen a Cabañeros. Des del 2016, si més no pel que fa a la presència web i xarxes socials, l'associació ha reduït molt la seva activitat.

Asociació de Turisme d'Horcajo de los Montes ([web](#))

Associació d'empresaris que ofereixen allotjament, restauració o activitats al municipi d'Horcajo de los Montes. Aquest és el municipi on es concentra l'oferta d'allotjament i restauració més propera a Cabañeros. Aquesta iniciativa està finançada per les subvencions a l'àrea d'influència socioeconòmica del Parc.

Asociación ecoturismo Castilla-la Mancha ([web](#))

Associació regional que promou l'ecoturisme a Castella-la Manxa. Inclouen en la seva xarxa tan empreses ecoturístiques com ONG, fundacions i altres associacions. Fan promoció en xarxes socials i organitzen tallers divulgatius i formatius. A més, proveeixen assessorament ambiental als associats.

2.7.2. Marca turística i altres accions de promoció del territori

En el cas de Cabañeros, la pròpia catalogació de **Parc Nacional** ja es pot considerar com una potent marca turística que, a més, comporta tot un seguit d'accions promocionals per part dels organismes estatals i regionals de promoció turística. El fet que el Parc Nacional disposi de la CETS també el posiciona com una destinació de turisme sostenible.

Dos allotjaments dels entorns del PN formen part del **Club d'Ecoturisme d'Espanya** i de la seva marca associada "**Soy Ecoturista**", que disposa d'una pàgina web promocional i actua com a marca reconeguda a nivell estatal.

Cabañeros, en el marc de l'Organisme Autònom dels Parcs Nacionals, ha participat en diversos esdeveniments internacionals de promoció ecoturística, com són la Fira Internacional de Turisme (FITUR) o la Fira Internacional de Turisme Ornitològic (FIO).

D'altra banda, **Turisme Castella-la Manxa** ([web](#)) és la marca turística de la comunitat autònoma. La seva web ofereix una gran quantitat d'informació sobre Cabañeros.

2.8. Fonts d'informació

Publicacions (estudis i informes)

Decret 23/1995, del 28 de març. **Plan de Ordenación de los Recursos Naturales de los Montes de Toledo (Cabañeros-Rocigalgo)**. Boletín Oficial de Castilla-la Mancha, núm. 15/1995 ([enllaç](#)).

Llei 33/1995, del 20 de novembre 1995. **Declaración del Parque Nacional de Cabañeros**. Boletín Oficial del Estado (BOE), núm. 278 ([pdf](#)).

Parc Nacional de Cabañeros (2014). **Pliego de prescripciones técnicas particulares**, Organisme Autònom de Parcs Nacionals, Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient ([pdf](#)).

Parc Nacional de Cabañeros (2016). **Borrador del Plan Rector de Uso i Gestión del Parque Nacional de Cabañeros**. Junta de Castilla-la Manxa, Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient ([pdf](#)).

Parc Nacional de Cabañeros (2016). **Información general sobre el Parque Nacional de Cabañeros**. Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient ([pdf](#)).

Parc Nacional de Cabañeros (2016). **Estrategia y Plan de Acción 2016-2019 para la renovación de la Carta Europea de Turismo Sostenible (CETS) en el Parque Nacional de Cabañeros**. Junta de Castilla-la Manxa, Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient ([pdf](#)).

Red de Parques Nacionales (2014). **Estudio Piloto del perfil del visitante en los Parques Nacionales de Cabañeros y Tablas de Daimiel** ([pdf](#)).

Organismo Autónomo de Parques Nacionales (2011). **Guia de Visita del Parque Nacional de Cabañeros**. Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient ([pdf](#)).

Organismo Autónomo de Parques Nacionales (2014). **Pliego de cláusulas administrativas particulares para la gestión de Servicios públicos para la explotación del Servicio de visitas guiadas en vehículo todo terreno en la raña y montes aledaños del Parque Nacional de Cabañeros**. Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient ([pdf](#)).

Universidad Autónoma de Madrid. **Análisis de la capacidad de acogida del sistema de uso público del Parque Nacional de Cabañeros**. Equipo de investigación en Educación Ambiental. Departamento de Ecología. ([pdf](#)).

Pàgines web

Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient. Govern d'Espanya. **Página oficial del Parc Nacional de Cabañeros** ([web](#)).

Visita Cabañeros ([web](#)).

3. RESERVA DE CAÇA DE LA SIERRA DE LA CULEBRA

La Sierra de Culebra, a la província de Zamora, s'ha erigit com la principal destinació europea per observar el llop ibèric, un mamífer emblemàtic que genera sentiments oposats, però que és un reclam molt potent per al turisme d'observació de fauna, que en aquesta zona anomenen "turismo lobo".

3.1. Aspectes destacats del territori

Dades clau del territori analitzat

Nom del territori	Reserva Regional de Caça Sierra de la Culebra (declarada l'any 1973)
Situació	Castella i Lleó (província de Zamora)
Superfície aproximada	67.340 ha
Figures de protecció	Reserva Regional de Caça (+ Xarxa Natura 2000 + Reserva de la Biosfera)
Plans i iniciatives per al desenvolupament turístic	<ul style="list-style-type: none">Centre del llop ibèric de Castella i Lleó
Principals espècies objecte d'observació	<ul style="list-style-type: none">Llop ibèricCérvol
Grau de consolidació del turisme d'observació de fauna	Alt

Punts forts exportables a altres territoris com el Boumort

- **L'escassa conflictivitat entre llops i ramaders.** La presència tradicional del depredador ha mantingut actius diversos mètodes de prevenció efectius. A més a més, el llop s'alimenta sobretot d'ungulats salvatges, cosa que redueix la depredació exercida sobre el bestiar. El turisme associat a l'observació del llop també està ben vist pels ramaders. En canvi, es produeixen incompatibilitats amb la caça, cosa que requereix d'una zonificació (inexistent fins ara) que estableixi zones "exclusives".
- **Un sistema de punts d'observació d'accés lliure i d'accés restringit (a empreses autoritzades) com a mesura de regulació incipient i millorable.** Aquest sistema podria generar avantatges competitius a les empreses autoritzades, però de moment no passa perquè funcionen millor els punts d'accés lliure. També s'han establert sectors on es poden fer recorreguts guiats per interpretar l'hàbitat del llop. S'han proposat millores diverses als punts d'observació (en relació amb la distància, la revisió periòdica d'aquests punts, etc.) que poden ser inspiradores per a altres territoris.
- **L'existència d'un centre interpretatiu dedicat al llop ibèric.** Aquest equipament, situat al cor de la serra de la Culebra, s'ha erigit com una referència en educació ambiental i dinamització socioeconòmica. Compta amb espais expositius i amb un espai exterior on hi ha exemplars de llop en semi-llibertat (nascuts en captivitat) que es poden observar des de *hides* i passarel·les-observatori elevades.

3.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic

Aquest apartat descriu breument el territori (paisatge, relleu, principals ecosistemes, patrimoni cultural, etc.), les figures legals que el protegeixen i les principals iniciatives i projectes per al desenvolupament turístic, sobretot des del vessant del turisme sostenible.

3.2.1. Breu descripció geogràfica del territori

La Sierra de la Culebra és un conjunt muntanyós que deu el seu nom a la forma estreta i allargada, quasi curvilínia, que repta d'est a oest pel quadrant nord-oest de la província de Zamora, a la comunitat autònoma de Castella i Lleó. La seva zona d'influència s'estén al llarg de 12 municipis i fins a 41 nuclis urbans habitats per uns 8.701 habitants. El seus 65 km de longitud tenen continuïtat orogràfica i faunística a l'oest amb el portuguès Parc Natural de Montesinho, dins la regió històrica de Tras-os-Montes.

La Sierra de la Culebra és l'únic accident morfològic destacable dins les planícies del centre-oest de la província zamorana, remuntant-se el seu origen en l'orogènia hercínica, que aixecà aquest territori del fons marí fa 380 Ma. Es tracta d'un aflorament ordovícic format per plecs estrets sobre els que ha actuat l'erosió diferencial resultant en un relleu que recorda als Apalatxes, característica per una orografia suau i arrodonida. El relleu oscil·la entre els 800 i els 1.243 metres en el seu punt més alt, el Peña Mira. L'extensa xarxa de rius que travessa aquestes muntanyes formen part de la conca del Duero, essent el més important el riu Tera, al llarg del qual s'han construït diversos pantans.

Relleus ondulats i paisatge florit a la Sierra de Culebra.

Autoria:

www.centrodellobo.es

Durant el segle XVIII la serra estava coberta d'extensos boscos de castanyer i roure, considerades les espècies autòctones de la zona. Malauradament, un intens i descontrolat abús de la tala va eliminar progressivament aquests boscos, deixant la serra pràcticament deforestada. A mitjans del segle XX es va iniciar la reforestació amb espècies de coníferes, sobretot de pinastre (*Pinus pinaster*), que ocupa actualment extenses masses forestals i s'ha consolidat com a espècie dominant, junt amb el pi roig (*Pinus sylvestris*). Així i tot, part d'aquest esforç repoblador ha sigut devastat per incendis forestals, essent substituït per matollars autòctons que potencialment donaran lloc al bosc mediterrani.

Actualment, el bosc mediterrani original de roure, alzina, reboll i surera forma masses discontinues i empobrides, tot i que amb un gran valor ecològic. En zones que potencialment ocuparia el bosc mediterrani apareixen matollars d'arboç (*Arbutus unedo*), ginesta (*Cytisus sp.*), farigola (*Thymus vulgaris*) o estepa (*Cistus sp.*).

La biodiversitat micològica és un altre important valor natural d'aquesta serralada. Els boscos alberguen una gran quantitat de bolets que atreuen un gran nombre de visitants a la tardor. La seva recollida està regulada pels ens locals.

Pel que fa a la fauna, l'espècie bandera de la reserva és el llop ibèric (*Canis lupus signatus*), amb la població més gran del sud d'Europa. L'acompanyen ungulats com el cérvol, el cabirol o el senglar, que veuen les seves poblacions controlades de manera natural pel depredador. També hi ha presència d'altres mamífers com el gat salvatge. A més, a les riberes de rius i rierols es poden trobar espècies com el teixó, la geneta o la llúdriga, que indiquen un bon estat i qualitat dels ecosistemes fluvials. Pel que fa a les aus, destaca la presència de l'àliga reial, el falcó peregrí o l'aufrany.

La presència del llop en aquestes terres ha deixat un llegat cultural destacable, des de diferents tipus de construccions per protegir el bestiar del depredador, fins a les anomenades "loberas", trampes tradicionals per capturar llops que es poden trobar disperses per tota la serra.

Les activitats econòmiques d'aquesta zona han estat tradicionalment vinculades a l'agricultura, l'apicultura i especialment a la ramaderia, donant lloc aquesta última a dues races autòctones d'ase i vedella.

En les últimes dècades, la caça major s'ha consolidat com una activitat econòmica generadora de llocs de treball i ingressos en el medi rural, especialment la caça de cérvol i llop. A banda, la caça menor també ha tingut una gran importància històrica a la Sierra de la Culebra. Tot i així, les espècies característiques d'aquesta tipologia de caça han sofert, en els últims anys, una enorme regressió com a conseqüència de l'abandonament de les activitats agrícoles i ramaderes tradicionals, derivat de l'èxode rural que ha patit la comarca des dels anys 50 i que ha acabat provocant una despoblació creixent i un envelliment progressiu de la població.

La vulnerabilitat d'aquest espai ve donada per la proliferació d'infraestructures viàries (pistes, carreteres, tren d'alta velocitat...), les explotacions mineres de pissarra, la instal·lació de parcs eòlics i el turisme incontrolat.

3.2.2. Figures de protecció, planificació i gestió i règim de la propietat

La Sierra de Culebra va ser declarada Reserva Nacional de Caça l'any 1973. El 1996 es va reconvertir en **Reserva Regional de Caça** (RRC d'ara en endavant) després de l'entrada en vigor de la Llei de Caça de Castella i Lleó (Llei 4/1996), que establia que les Reserves Nacionals esdevinguessin Reserves Regionals. La nova denominació manté la filosofia conservacionista de les Reserves Nacionals en què la caça és una activitat subordinada a la finalitat de promoure, fomentar, conservar i protegir determinades espècies.

La RRC ocupa una extensió de 67.340 ha, de les quals el 70% és propietat municipal, el 25% propietat privada i el 5% restant és propietat d'alguna administració.

També forma part del **Pla i el Programa d'Espais Naturals Protegits de Castella i Lleó** des de 1991, que estableix un règim jurídic que permet conservar els espais naturals

d'aquesta comunitat autònoma. A més, 61.305 ha d'aquest territori van ser declarades l'any 1998 Lloc d'Importància Comunitària (LIC) en el marc de la Xarxa Natura 2000.

La figura de protecció més recent és la **Reserva Transfronterera de la Biosfera "Meseta Ibérica"** declarada per la UNESCO l'any 2015 ([web](#)) i de la que la RRC Sierra de la Culebra en forma part juntament amb altres espais protegits de Zamora, Salamanca i Portugal.

La RRC té un **Pla d'Ordenació Cinegètic** aprovat per la Direcció General de Medi Ambient amb vigència de deu anys. Els plans tècnics anuals d'aprofitament cinegètic han d'estar sempre emmarcats dins aquest Pla d'Ordenació.

L'espai protegit també elaborant un **pla d'ús públic**, si bé encara no s'ha aprovat.

D'altra banda, com a espai natural protegit, i d'acord amb la Llei 8/1991 d'Espacios Naturales de la Comunitat de Castella i Lleó (que ja no és vigent), la Sierra de Culebra hauria de disposar d'un **Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN)** específic. L'abril de 1992 es va iniciar el tràmit de redacció del PORN, però aquest pla mai no ha acabat de prosperar i fa poc temps se n'ha revocat l'ordre de redacció. La Llei 4/2015 del patrimoni natural de Castella i Lleó, que deroga la Llei 8/1991, estableix un nou procediment per a la tramitació dels PORN i la necessitat de figures de planificació a escala de tota la comunitat autònoma que s'estan elaborant en aquests moments.

La gestió de la RRC correspon a la **Conselleria de Foment i Medi Ambient** de Castella i Lleó. Al front de la RRC hi ha un Director Tècnic, que té al seu càrrec l'elaboració del pla tècnic anual, la memòria anual d'activitats i, en general, la gestió i direcció dels aprofitaments cinegètics, activitats, obres i treballs que s'efectuïn dins la Reserva. A banda, hi ha una Junta Consultiva on estan representades les corporacions locals, els propietaris de terrenys i els diversos interessos sectorials (agricultura, turisme, grups ecologistes, etc.).

3.2.3. Plans i línies de treball per al desenvolupament local o (eco)turístic

Des de la declaració de la Sierra de la Culebra com a RRC, el turisme ha agafat impuls i ha centrat l'atenció en aquest territori, contribuint a la seva dinamització i generació d'activitats diverses com la caça major, la pesca, l'esport, el turisme rural i el turisme d'observació de fauna.

Si bé la serra de la Culebra, com a reserva de caça, no disposa de cap pla institucional per a l'impuls del desenvolupament ecoturístic, diversos projectes de conservació i convivència del llop ibèric amb les activitats humanes han comportat iniciatives per fomentar l'aprofitament ecoturístic d'aquesta espècie.

Un exemple seria **WOLF: Wild Life & Farmers** ([web](#)), un projecte de cooperació interterritorial amb el que 11 grups d'acció local espanyols treballen des del 2009 per la reconciliació i solució de problemes originats per la coexistència l'home i el llop. Un altre cas seria la construcció del **Centre del llop ibèric de Castella i Lleó**, a la localitat de Robledo, un dels grans projectes per donar a conèixer la Reserva i el seu patrimoni natural, a més de promocionar el llop com a espècie emblemàtica del territori (més informació a l'apartat 3.3.3).

Des d'un punt de vista més ampli, però amb una forta incidència turística si s'hagués consumat, fa anys que es debat la proposta que la RRC sigui declarada Parc Natural. La població local, però, s'hi ha oposat per considerar-ho perjudicial pels seus interessos econòmics. La mateixa Junta de Castella i Lleó va renunciar a continuar amb els tràmits per fer efectiva la declaració com a parc natural de la Sierra de la Culebra el passat mes de febrer (concretament, i tal com s'ha explicat abans, es va revocar el tràmit de redacció del PORN del 1992, pas previ i necessari per declarar l'espai com a parc natural).

3.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats

La serra de la Culebra acull una fauna molt variada integrada per 6 espècies de peixos, 14 d'amfibis, 14 rèptils, 29 mamífers i una rica representació d'aus amb més de 76 espècies.

3.3.1. Principals espècies de fauna objecte d'observació

El **llop** és l'espècie bandera i la que més interès suscita a tots els nivells, inclòs el de l'observació ecoturística. A més de la població existent, un dels fets diferencials de la Sierra de Culebra és que es tracta d'un dels escassos ecosistemes de l'occident europeu on el llop, superdepredador per excel·lència, comparteix territori amb una abundant comunitat d'ungulats salvatges que és regulada de forma natural pel predador.

En els últims anys han sorgit empreses que ofereixen activitats d'observació del llop (i altres animals), a més d'empreses de serveis com allotjaments i restaurants que generen moviment econòmic contribuint així a la fixació de població rural i conservació de la identitat del territori.

El llop, espècie emblemàtica de la Sierra de Culebra.

Autoria: www.centrodellobo.es

El **cérvol**, extingit de la província de Zamora durant el primer terç del segle passat, va ser reintroduït amb notable èxit a la RRC durant la dècada dels 70 del segle passat. Actualment, la població és abundant i estable (uns 1.800 exemplars) degut, en part, a la depredació que exerceix el llop i que actua com a equilibrador ecològic, representant un equilibri predador-presa únic a Espanya.

El **cabirol** era l'ungulat més abundant de la RRC abans de la reintroducció del cérvol i la expansió del senglar. L'espècie ha patit una important regressió degut a la competència pels recursos que representa el cérvol i per la forta predació del llop.

A més, també hi ha presència d'altres espècies com el gat salvatge, la cabra salvatge o la llúdriga, tot i que són més difícils d'observar ja que són menys abundants.

3.3.2. Espècie emblemàtica objecte d'observació: situació i regulació

La principal espècie objecte d'observació és, sens dubte, el llop ibèric. La serra de la Culebra, juntament amb la regió portuguesa de Tras-os-Montes i les comarques d'Aliste i Carballeda, disposen de les majors densitats poblacionals del sud d'Europa, arribant als 10 exemplars/100 km². L'èxit d'aquesta espècie es deu a l'abundant comunitat d'ungulats i a la situació remota del territori, amb poca població humana.

La serra de la Culebra és un lloc idoni per observar el llop, no només per la seva gran densitat poblacional, sinó també per les característiques del paisatge, amb valls obertes que atorguen, des de qualsevol punt, un gran camp de visió i que asseguren el manteniment d'una distància de seguretat entre l'animal i l'observador. A això cal afegir-hi extenses zones de vegetació baixa i nombrosos tallafocs que en faciliten l'observació. Aquests factors, units a la gran accessibilitat que té la reserva, amb multitud de camins i pistes forestals que la recorren, fan de la Sierra de la Culebra un **espai privilegiat** per a l'observació del llop i de fauna salvatge en general.

Tot i aquests factors, el llop és una espècie esquiva i difícil d'observar. Segons una empresa especialitzada, la probabilitat d'observació en punts autoritzats i sense fer ús d'esquers és del 30-35%, és a dir, es veuran llops en una de cada tres vegades.

A diferència d'altres espècies, l'observació del llop no es desenvolupa de forma activa. Consisteix en desplaçar-se fins a un punt d'observació i allà esperar proveïts d'un equip òptic potent que en facilitarà la detecció i observació (són les anomenades "**esperes**"). En aquest sentit, és important mantenir una distància de seguretat per tal de d'evitar causar perturbacions a la fauna.

Malgrat la bona situació de la població, la gestió del llop està acompanyada d'una gran controvèrsia i fortes implicacions socials i econòmiques, motius pels quals la seva conservació és més complexa que en el cas d'altres espècies.

A escala europea, el llop està catalogat com a **Espècie d'Interès Comunitari** en el marc de la Directiva d'Hàbitats de l'any 1992. Aquesta directiva distingeix diferents nivells de protecció a la Península Ibèrica; al sud del riu Duero, es considera espècie que requereix una protecció estricta i, al nord, l'explotació de l'espècie pot ser objecte de mesures de gestió. Aquestes "mesures de gestió" es poden traduir en aprofitament cinegètic en aquelles comunitats autònomes que així ho regulin. A Portugal, en canvi, el llop està catalogat com espècie en perill per la IUCN i la seva caça està prohibida en tot el país.

A Castella i Lleó, el llop és considerat espècie cinegètica al nord del riu Duero, on precisament es troba la RRC Sierra de la Culebra. El llop està catalogat com espècie quasi amenaçada per la IUCN i compta amb l'Estratègia Espanyola de Conservació i Gestió del Llop aprovada l'any 2005, que segueix les línies establertes per la directiva europea. A

escala autonòmica, el Decret 14/2016 regula(va) el **Pla de Conservació i Gestió del Llop a Castella i Lleó**, una norma que el Tribunal Superior de Justícia de Castellà i Lleó ha anul·lat íntegrament aquest 2018 amb [una sentència fruit d'un recurs](#) presentat per l'Associació per a la Conservació i Estudi del Llop Ibèric (ASCEL). Entre moltes altres qüestions, aquest Pla apostava per enfortir i regular el turisme d'observació del llop, sense entrar en mesures concretes.

EL SISTEMA INCIPIENT DE REGULACIÓ A LA SIERRA DE LA CULEBRA PER MITJÀ DE PUNTS D'OBSERVACIÓ I ITINERARIS INTERPRETATIUS

Des de la Reserva s'han començat a implementar algunes mesures de regulació per observar el llop.

La principal mesura és l'establiment d'uns **punts d'observació autoritzats** des d'on hi ha la possibilitat d'albirar llops. En aquests moments hi ha 7 punts autoritzats, distribuïts pel centre-nord de la RRC. D'aquests punts, **4 són només per a empreses i 3 també per al públic en general**. Aquests punts, que són fixos i estan oberts tot l'any, s'estableixen partint de criteris de bona accessibilitat, existència tradicional d'activitat d'observació i, òbviament, presència de manades de llops. De manera excepcional, un d'aquests punts (anomenat Guardalabá) està associat a un punt d'alimentació tradicional de llops (per caçar-los a l'hivern), si bé té el problema que el punt d'observació està a només 900 metres del punt d'alimentació, una distància que pot generar molèsties als llops segons estudis diversos.

Pel que fa als 4 punts d'observació restringits a les empreses, s'hi accedeix en vehicle i, en algun cas, recorrent un darrer tram a peu. En aquests moments 7-8 empreses estan autoritzades per utilitzar-los, si bé segons sembla els utilitzen poc i solen anar més aviat a dos dels tres punts on també pot anar-hi el públic general. Els requisits per poder utilitzar aquests punts restringits són ser una empresa registrada de turisme actiu a Castella i Lleó, disposar d'assegurances de responsabilitat civil i tenir una formació específica (si bé amb un títol de monitor de lleure o d'educació física és suficient). Aquestes autoritzacions, atorgades per l'Administració regional, se solen renovar cada 3-6 mesos.

En tots els punts d'observació, les empreses han d'avisar a la guarderia de la RRC quan hi vagin amb grups i es requereix d'una autorització. En canvi, el públic general no cal que avisi i pot anar-hi qui vulgui. Als punts només s'hi pot anar de dia, no es poden utilitzar reclams i les empreses han d'informar a la guarderia de les observacions que fan en cada visita al punt (fet que pot arribar a servir per determinar que hi ha massa exemplars en una zona i que convé caçar-ne).

També s'han establert **6 zones on fer itineraris interpretatius**, és a dir, sectors on es poden fer recorreguts guiats per interpretar l'hàbitat del llop a la serra de la Culebra. En general, són zones que solen coincidir amb els límits dels territoris de diverses manades, per la qual cosa estan ben establertes i no generen molèsties als llops derivades de la presència humana. Segons una empresa ecoturística, només hi ha un sector (entre Ferreras de Arriba i Villanueva de Valrojo) que es troba força proper a una zona clàssica de reproducció i que potser caldria deshabilitar-lo per fer-hi recorreguts. En aquestes zones no es poden portar gossos (per evitar molèsties als llops i fins i tot transmissió de malalties), però en canvi sí que estan permesos als punts d'observació.

Aquesta regulació incipient és millorable, segons expliquen algunes empreses especialitzades de la zona. D'entrada, es manté un cert conflicte d'usos entre l'aprofitament cinegètic i l'activitat d'observació de fauna salvatge, dues activitats incompatibles i contraproduents en un mateix espai i temps. No hi ha cap normativa que reguli la coexistència d'aquestes dues activitats, en el sentit, per exemple, d'establir zones sense aprofitament cinegètic que afavoreixin el turisme del llop. Aquest fet que ha generat conflictes i males experiències, sobretot de cara als ecoturistes, que han pogut presenciar caceres mentre intentaven observar el llop ([notícia](#)).

Pel que fa als efectes (i possibles molèsties) de l'activitat ecoturística sobre l'espècie, la creixent afluència de visitants no està encara degudament regulada i es desconeix l'impacte que podria suposar sobre les poblacions de llop. En aquest aspecte, s'està realitzant un estudi sobre la "Resposta d'estrès fisiològic a les pertorbacions turístiques en el llop i altres carnívors" per part de la Universitat Autònoma de Madrid. En aquest sentit, es precisa una regulació del turisme i el desenvolupament d'un codi de conducta que marqui les directrius de comportament de cara a l'observació de fauna salvatge a la Sierra de la Culebra.

Algunes propostes de regulació que s'han plantejat per evitar impactes sobre l'espècie són: revisar periòdicament els punts d'observació (que no siguin fixos com ara sinó itinerants), prohibir la presència de gossos domèstics en aquests punts, garantir distàncies d'observació suficients en els punts (superiors al quilòmetre i mig), limitar o tancar certs accessos i punts d'observació durant les èpoques de reproducció (d'abril a octubre, quan els llops són més sensibles a la presència humana), promoure codis de conducta entre els visitants (actituds silencioses en els punts d'observació, no divulgar fotos geolocalitzades a les xarxes per evitar l'efecte crida, etc.), professionalitzar el sector de les empreses d'observació (exigint títols més especialitzats que els actuals), etc.

D'altra banda, i de cara a millorar la compatibilitat entre el turisme d'observació de llop i l'activitat cinegètica, moltes veus reclamen la necessitat d'establir una zonificació que delimiti zones "exclusives" per a la caça i zones "exclusives" per a l'observació de fauna. El pla d'ús públic que s'està elaborant podria abordar aquesta zonificació i acabar de consolidar la regulació incipient dels punts d'observació i les zones on fer itineraris interpretatius.

3.3.3. Equipaments disponibles per a l'observació i la interpretació

Com s'ha explicat anteriorment, l'observació del llop es du a terme efectuant les anomenades 'esperes', majoritàriament des de punts d'observació determinats que no disposen de cap tipus d'infraestructura associada. D'altra banda, a la Sierra de la Culebra hi ha alguns equipaments per a l'observació i la interpretació que tot seguit es repassen, inclosos aquells que generen controvèrsia.

CENTRE DEL LLOP IBÈRIC DE CASTELLA I LLEÓ – FELIX RODRÍGUEZ DE LA FUENTE ([WEB](#))

Situat a Robledo (Puebla de Sanabria) i inaugurat l'any 2015, és l'equipament més important a la RRC Sierra de la Culebra. Es tracta d'un centre d'interpretació que sorgeix de la necessitat de transmetre, mitjançant l'educació ambiental, la realitat d'una espècie mitificada des de fa molt temps, a més d'orientar i regular el creixent nombre de visitants que acudeix a la RRC per observar el llop.

Aquest equipament, gestionat per la Fundació Patrimoni Natural i lligat al Pla de Conservació i Gestió del Llop a la Castella i Lleó, va requerir una inversió d'uns 5 M€. En els darrers dos anys ha rebut gairebé 50.000 visites.

El Centre està ideat com a espai interpretatiu a l'aire lliure en el que el recorregut pel diferents camins permeti apreciar els aspectes diversos sobre la biologia, ecologia, etologia i etnografia associada al llop ibèric. Disposa de dos grans recintes tancats, d'unes tres hectàrees cadascun, amb diversos exemplars de llop ibèric en semi-llibertat (nascuts en captivitat). Aquests llops es poden observar seguint uns recorreguts a peu (alguns adaptats per al pas de persones amb discapacitat) i observatoris elevats (*hides*) que assegurin el desenvolupament d'aquesta activitat de forma respectuosa i poc intrusiva.

L'equipament compta també amb diverses sales amb exposicions sobre el patrimoni material i immaterial del llop, a més de la seva gestió i relació amb l'home dins la Sierra de la Culebra i la Península Ibèrica en general.

El centre es pot visitar per lliure (amb un cost de 6 €), o a través d'una visita guiada d'unes 3 hores que recorre els espais interiors i exteriors. L'activitat guiada, que cal reservar, té un cost de 8 € amb descomptes per a infants i persones jubilades o amb discapacitat. El preu inclou també la visita a altres equipaments propers

A més d'atendre als visitants, el Centre organitza activitats i esdeveniments científics al voltant del llop, com tallers, seminaris i congressos.

Centre del Llop Ibèric de Castella i Lleó

CENTRE D'INTERPRETACIÓ DE LA VIDA PASTORAL. LOS CORRALONES

Situat a la localitat de Ferrereas de Arriba, aquest equipament ofereix una rèplica de les típiques construccions usades pels ramaders per protegir el bestiar del llop. S'ofereix al públic una petita exposició sobre la vida pastoral tradicional de la zona.

OBSERVATORI DE FAUNA DE LA PEDRIZONA

És una de les iniciatives del projecte WOLF per donar a conèixer la fauna de la Sierra de la Culebra. Està situat a l'Alto de la Pedrizona (1.050 m), un dels punts més elevats de la localitat de Ferreras de Abajo. Hi arriba una pista de 3 km i 200 m de desnivell que es pot recórrer a peu, en bici o en vehicle motoritzat.

L'observatori compta amb prismàtics d'ús públic i vistes panoràmiques de la Sierra de la Culebra. Al costat s'hi troba una "corrala", construcció tradicional per guardar el bestiar i protegir-lo del llop. No es tracta d'un observatori específicament de fauna, sinó més aviat un mirador de la serra.

CANYETS PER A LLOPS I LA CONTROVÈRSIA ASSOCIADA

Hi ha algunes empreses ecoturístiques que utilitzen canyets ("muladares") com a punts d'observació. Aquesta pràctica, no obstant, genera controvèrsia per part d'un altre sector d'empreses ecoturístiques.

Originalment, els canyets servien per assegurar l'alimentació dels llops en èpoques d'escassetat així com per disminuir els danys que causaven sobre el bestiar. També s'utilitzaven per alimentar els llops durant l'hivern i després atraure'ls per caçar-los.

La seva ubicació canvia periòdicament i es du a terme amb l'autorització de la Conselleria d'Agricultura i Ramaderia de la Junta de Castella i Lleó. No obstant, l'abús d'aquesta pràctica o la creació de canyets il·legals destinats a finalitats cinegètiques o turístiques pot afectar els patrons tròfics de l'espècie i la seva organització social. La polèmica rau en el fet que no hi ha un marc regulador del turisme de natura a la Sierra de la Culebra i algunes empreses posen en qüestió l'ús d'aquests punts d'alimentació també per a l'observació. Aquesta problemàtica ha generat tensions i acusacions recíproques entre empreses ecoturístiques que operen a Sierra de la Culebra.

3.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques

L'oferta turística d'activitats d'observació de fauna mostra, des dels últims anys, una evolució positiva, amb un augment progressiu de les empreses que s'hi dediquen i dels productes que ofereixen.

3.4.1. Productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna

L'observació de llop mitjançant esperes és el producte estrella de la Reserva i s'ofereix amb multitud de variants. Tot seguit es repassen aquest i altres productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna i es descriuen breument.

OBSERVACIÓ DE LLOP MITJANÇANT ESPERES

Les visites més bàsiques són aquelles en les que es fa una sola espera per observar el llop. Acostuma a durar 3h i té un preu que va dels 25 als 35€ (menys si són grups de més de 4 persones). Aquesta modalitat de visita l'ofereixen empreses com Aherca ([enllaç](#)) o Lobisome ([enllaç](#)). Algunes empreses com Llobu ([enllaç](#)) inclouen una xerrada/taller sobre la fauna de la Reserva i els seus rastres i una curta ruta interpretativa de l'hàbitat del llop (el que augmenta la durada i preu de l'activitat).

Després hi ha visites més enfocades al públic familiar. Inclouen tallers educatius com la replicació de petjades de llop en fang o el contacte amb cranis i cornamentes de la fauna de la Reserva. Es continua amb una ruta interpretativa per l'hàbitat del llop on es posa en pràctica la identificació de rastres i s'acaba amb una espera. En total dura unes 4-5h i té un preu entre 20 i 35€ (menys si són grups de més de 4 persones). Algunes de les

empreses que ofereixen aquest producte són Aherca ([enllaç](#)), El Mirador del Lobo ([enllaç](#)) o Llobu ([enllaç](#)).

Vindrien a continuació les visites de dia sencer i que inclouen dues esperes (primera i última hora del dia), xerrada/taller sobre la fauna de la Reserva i els seus rastres i una ruta interpretativa per l'hàbitat del llop. Aquesta activitat rondaria les 6-8h i tindria un preu entre 45 i 85€ (menys si són grups) depenent de la profunditat i durada. Algunes de les empreses que ofereixen aquest producte són Llobu ([enllaç](#)), Lobisome ([enllaç](#)), El Mirador del Lobo ([enllaç](#)) o Zamora Natural ([enllaç](#)).

Taller educatiu amb cranis i banyes de fauna salvatge.
Autoria: Llobu

NIT DE LLUNA PLENA AMB LLOPS

Activitat que només es fa a l'estiu i en nits de lluna plena. Comença a mitja tarda amb una xerrada sobre la fauna de la Reserva i els seus rastres, una ruta interpretativa per l'hàbitat del llop i l'accés a un punt d'observació on es sopa i s'hi passa la nit (*vivac*) escoltant i observant l'entorn. L'endemà s'esmorza i es fa una altra espera per observar el llop. Aquesta activitat és original de l'empresa Aherca ([enllaç](#)), té un preu de 150€ i inclou els àpats i les activitats esmentades.

NAVEGANT AMB LLOPS

Producte ofert per Zamora Natural ([enllaç](#)) que combina l'activitat de kayak amb l'observació de llop. Es travessa la RRC des de la Puebla de Sanabria fins a Villardeciervos, passant pels embassaments de Cernadilla i Valparíso i el riu Tera. A més, es realitza una sortida d'observació de fauna a primera o última hora del dia. L'activitat té una durada de dos dies i no inclou ni allotjament ni àpats. Té un cost de 144€ per persona, grups de màxim 15 persones.

BRAMA DE CÉRVOL

Tot i que durant les esperes per observar el llop és probable veure altres espècies com el cérvol (algunes empreses ho anuncien conjuntament), hi ha empreses que ofereixen productes específics d'observació de cérvol durant la brama. A la RRC de la Sierra de la Culebra l'observació de cérvol també es fa mitjançant esperes des de punts d'observació específics, no pas amb visites tipus safari. Tenen una durada de 3h i un preu aproximat de 25€. Una de les empreses que ofereix aquest producte per separat o combinada amb l'observació d'estrelles per la nit és Naturalsite ([enllaç](#)).

AGROTURISME

Aquestes visites són un complement ideal de les activitats d'observació de fauna i permeten entendre el paper social, econòmic i patrimonial del llop. En visites de dia complet en què es fan dues esperes a primera i última hora del dia, les visites agroturístiques omplen les hores centrals del dia.

L'activitat mostra la relació entre el llop i l'home a través d'activitats tradicionals com la ramaderia. Solen incloure una visita a una granja d'ovelles local gestionada de forma tradicional amb l'ajuda de mastins lleonesos que protegeixen el ramat del llop. La presència d'aquesta espècie de gos ajuda a entendre el repte que afronten els ramaders sota l'amenaça constant del llop. A més, s'inclouen diversos tallers de rastres de fauna, rutes interpretatives culturals o de l'hàbitat i una espera per observar al depredador.

Aquesta activitat dura tot el dia i té un preu que va dels 60 als 80€ depenent de la profunditat i durada dels tallers i rutes interpretatives. Algunes de les empreses que l'ofereixen són Llobu ([enllaç](#)) o El Mirador del Lobo ([enllaç](#)).

PASTANDO CON LOBOS ([web](#))

Tot i no ser un producte turístic relacionat amb l'observació de fauna, val la pena fer-se ressò d'aquesta iniciativa innovadora. Es tracta d'una explotació ramadera de 1.400 ovelles criades tradicionalment per una família local de Santa Colomba de Sanabria i custodiada per 13 mastins. És un projecte que defensa la convivència de la ramaderia i la presència del llop a través del respecte i la tolerància cap al depredador. Ofereixen carn ecològica amb el valor afegit que representa l'esforç de criar ovelles en coexistència amb el llop. Busquen així donar a conèixer la Sierra de Culebra i reivindiquen les pràctiques tradicionals ramaderes que permeten la convivència amb el depredador. El projecte està avalat per l'ONG GREFA ([web](#)).

3.4.2. Empreses turístiques especialitzades en observació de fauna

La RRC Sierra de la Culebra compta amb diverses empreses locals que organitzen visites guiades per observar fauna salvatge. Algunes d'elles són les següents:

LLOBU ([web](#))

Empresa fundada l'any 2013 per un biòleg especialitzat en gestió i conservació de la natura. Ofereix diversos tipus de sortides guiades per observar el llop en el seu entorn natural, a més de donar a conèixer el patrimoni cultural associat a aquest. També imparteix xerrades i tallers d'educació ambiental.

LOBISOME ([web](#))

Situada a Villardeciervos, aquesta empresa ofereix diferents tipus d'activitats entorn a l'observació del llop en estat salvatge. També organitzen sortides per observar aus d'ambients humits i el cérvol en època de brama. Està adherida al Centre Espanyol de Turisme Responsable i a la iniciativa Turisme Responsable amb els Animals de la Fundació per l'Assessorament i l'Acció en Defensa dels Animals (FAADA).

AHERCA ([web](#))

Empresa de turisme actiu i agència de viatges situada a Villardeciervos. Disposa de vehicles tot terreny per desplaçar-se fins als punts d'observació i compten amb autorització de la Guarderia Forestal de la reserva per transitar per les pistes. Ofereixen

paquets d'activitats d'observació més nit en allotjaments rurals d'un, dos o tres dies. Està adherida al Centre Espanyol de Turisme Responsable i l'any 2017 va guanyar el premi nacional de turisme de natura de FITUR.

EL MIRADOR DEL LOBO ([web](#))

Empresa de turisme actiu i allotjament rural fundada l'any 2008 al poble de Codesal. La casa es lloga íntegrament i té capacitat per fins a 7 persones. A més, organitzen sortides guiades d'observació de llop i cérvol a la RRC i rutes de senderisme i micologia.

ZAMORA NATURAL ([web](#))

Empresa de turisme actiu fundada al 2002. Ofereixen productes originals a la Sierra de la Culebra. Compten amb furgonetes 4x4 de 9 places per les vistes (model WV T5-4 motion).

Imatge habitual d'una espera de llop a la Sierra de la Culebra.

Autoria: Naturaliste

3.4.3. Empreses de serveis complementaris

L'oferta d'allotjament i restauració a la Sierra de la Culebra es reparteix entre set localitats diferents, tot i que gran part es concentra a Puebla de Sanabria, Villardecievros i Otero de Bodas. Majoritàriament, els allotjaments són cases rurals per llogar íntegrament, tot i que també se'n troben per lloguer d'habitacions. També hi ha hotels, apartaments rurals, cabanes, bungalows i càmpings.

D'aquesta oferta, aquest apartat destaca alguns allotjaments que compleixin algun dels criteris següents:

- Estan especialitzats en l'observació de fauna, perquè ofereixen aquest producte combinat amb l'estància.
- Divulguen els productes d'observació de fauna d'una manera responsable i detallada.
- Disposen de certificacions ambientals.

HOTEL RURAL LA ROBLA ([web](#))

Allotjament rural situat a Figueruela de Arriba. Ofereixen lloguer d'apartaments o habitacions rurals, a més de servei de restauració. Anuncien a la seva web els serveis d'algunes empreses d'activitats d'observació de fauna.

CÀMPING SIERRA DE LA CULEBRA ([web](#))

Càmping situat a Figueruela de Arriba amb bungalows. Organitzen activitats educatives relacionades amb ell llop i els seus rastres. A més promocionen a la seva web els valors naturals de la Sierra de la Culebra i la visita al Centre del Llop i recomanen activitats d'observació de fauna amb empreses de guiatge.

EL PORTAL DEL MORO ([web](#))

Casa rural de lloguer íntegra situada a Otero de Bodas. Promocionen activitats d'observació de fauna amb empreses de guiatge a la seva web.

3.4.4. Operadors turístics i centrals de reserva

Més enllà de les empreses locals que ofereixen directament les activitats guiades, hi ha un seguit d'operadors turístics, agències de viatge i centrals de reserves que actuen a nivell de tot l'Estat espanyol o a una escala més petita i que permeten contractar *tours* més amplis o bé directament les activitats d'observació de llop. Tot seguit se'n llisten algunes de les més destacades.

WILD IBERIAN NATURE ([web](#))

Ofereixen una ampla varietat d'activitats d'observació de fauna per tota la Península Ibèrica. L'oferta inclou l'observació de llop a la Sierra de la Culebra (activitats a través de LLOBU).

WILDLIFE SPAIN ([web](#))

Ofereixen una ampla varietat d'activitats d'observació de fauna per tota la Península Ibèrica i també per la resta del món a través de la marca Ecowildlife Travel. A la Sierra de la Culebra, ofereixen un [tour](#) de 3 dies i 2 nits, o bé un altre [tour](#) de 4 dies i 3 nits que combina la Sierra de la Culebra amb el Parc Natural de Fuentes del Narcea, Degaña e Ibias i permet observar llop i os.

TODO ACTIVIDADES ([web](#))

Central de reserves especialitzada en la venda d'activitats de turisme actiu a Espanya. Ofereixen paquets d'un o dos dies amb activitats d'observació de llop a la Sierra de la Culebra, observació d'aus des d'un *hide* i rutes interpretatives.

NATURALISTE ([web](#))

Central de reserves més local que opera a la comarca d'Aliste. Ofereix activitats de natura i turisme actiu a més d'allotjaments i altres serveis.

3.5. Demanda ecoturística

En els últims anys la Sierra de la Culebra ha incrementat notablement el turisme d'observació del fauna fins al punt que s'ha convertit en **la principal destinació d'Europa occident per observar el llop**.

El Ministeri de Medi Ambient va realitzar un estudi sobre el turisme de natura a Espanya i, concretament, sobre el turisme d'observació de fauna, publicat l'any 2017 però amb dades de 2016. A partir d'enquestes als visitants, es va calcular l'impacte econòmic generat pel turisme d'observació de fauna i es va definir el perfil d'aquest visitant per a les espècies d'os, llop i linx.

En el cas del llop a la Sierra de la Culebra, aquest estudi estableix que hi ha una demanda mitjana anual de **3.100 turistes d'observació de fauna dels quals 1.250 contracten empreses especialitzades per desenvolupar aquesta activitat**. Aquestes empreses són majoritàriament de turisme actiu (75%) o bé agències de viatge (25%).

Pel que fa al perfil del turista d'observació de fauna, és una activitat desenvolupada preferentment per homes tot i que l'estudi constata una major participació femenina en el cas del llop. L'edat majoritària (un 59% dels turistes d'observació) estaria entre el 35 i els 65 anys, seguit pels perfil de de 18 a 34 anys, que representen el 27% del total.

Les persones que practiquen aquestes activitats solen tenir un nivell alt de formació: un 59% disposen d'estudis universitaris i un 64% tenen coneixements previs sobre l'espècie.

Pel que fa a l'origen dels visitants, la majoria serien espanyols (84%) procedents de les comunitats autònomes més properes i un 16% serien estrangers procedents de Bèlgica, Regne Unit, França o Holanda.

Val a dir que el 77% dels turistes que acudeixen a Sierra de la Culebra per veure el llop han realitzat aquesta activitat prèviament en altres ocasions i tornen a repetir-la diversos cops a l'any.

El 59% de les visites es concentren entre la primavera i l'estiu. La visita per lliure és la modalitat predominant (61%), mentre que un 39% dels visitants contracta empreses especialitzades en observació de llop (majoritàriament els visitants estrangers).

Les visites per lliure solen durar varies jornades mentre que en les contractades la durada s'escurça notablement a mitja jornada. Dels tres grans mamífers que analitza l'estudi (l'os, el linx i el llop), els turistes de llop són els que més contracten empreses.

Des del punt de vista de l'afluència als punts d'observació, el mateix estudi determina que ens els punts d'accés lliure de la Sierra de Culebra hi ha una mitjana de 56 observadors en dies de màxima afluència i que, al llarg de l'any, es comptabilitzen uns 20 dies de màxima afluència. Aquestes dades es poden complementar amb les que aporta Llobu per un sol punt d'observació (el més visitat) i amb registres per al període 2014-2015: una mitjana de 5,35 vehicles i 14,38 persones, si bé durant els festius i caps de setmana augmenta fins a més 6 vehicles i gairebé 19 persones.

D'altra banda, només durant el primer any de funcionament, el Centre del Llop ibèric va rebre més de 33.000 visitants, el que va suposar una notable desestacionalització del turisme a la RRC, propiciant visites fora de l'època estival i repercutint positivament en l'economia local.

3.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna

Seguint amb dades aportades per l'estudi esmentat a l'apartat anterior, es va calcular que de mitjana, els turistes d'observació de llop es gasten **56€ per dia i per persona**, essent la durada mitjana de l'estància de 5 dies.

S'estima que l'activitat d'observació de llop a la Sierra de la Culebra té un **impacte econòmic directe de 0,9 M€**. D'aquesta xifra, el 56% es reparteix entre allotjaments, bars i restaurants i el 6,2% es refereix a les empreses especialitzades en observació de fauna. També s'inclouen la compra de menjar en supermercats i comerços, el transport públic i concertat, el lloguer de vehicles, l'adquisició de parquets turístics amb tot inclòs, i la compra de productes locals (artesanía, gastronomia, etc.).

Aquests ingressos directes es generen majoritàriament als municipis on es desenvolupa l'activitat d'observació, de forma que constitueixen una important font d'ingressos per l'economia local i contribueixen en la creació de llocs de feina.

A l'impacte econòmic directe, se li ha de sumar l'indirecte que generaria 0,9M€ més, donant lloc a un **impacte econòmic total (l'any 2016) d'1,8 MEUR**. L'impacte econòmic indirecte es calcula a partir del directe i per aplicació del model Input-Output desenvolupat per Leontief. Aquest model es basa en una estructura matemàtica de multiplicadors pels quals es descriu la distribució del producte d'una indústria (en aquest cas el turisme de natura) a través d'altres sectors econòmics. Per tant, l'impacte econòmic indirecte depèn de l'estructura econòmica de la zona on té lloc l'activitat d'observació i de les relacions entre els diferents sectors econòmics que conformen una economia.

Les taules imput-output també permeten estimar l'ocupació associada al turisme d'observació. En el cas de la Sierra de la Culebra, **es generen un total de 29 llocs de treball (ETC) a temps complet**, repartits entre 11 d'ocupació directa i 18 d'ocupació indirecta.

D'altra banda, i en aquest cap segons dades informals, en alguns allotjaments dels municipis de la Sierra de la Culebra, 9 de cada 10 hostes són turistes d'observació del llop.

3.7. Governança i promoció turística

Aquest darrer capítol aborda de manera succinta els principals instruments i agents per a la governança turística del territori, així com alguns mecanismes de promoció turística.

3.7.1. Agents turístics i altres agents implicats

Algunes empreses ecoturístiques que operen a la Sierra de la Culebra han creat l'Associació d'Empresaris de Turisme de Natura '**Interior Legendario**' i són els principals demandants d'una normativa que reguli la convivència de la caça i el turisme a la Reserva i d'una altra pròpia per a l'observació de fauna que estableixi les pràctiques més adequades per desenvolupar aquesta activitat.

A nivell, regional hi ha l'**Associació de Turisme Actiu de Castella i Lleó** ([web](#)), organització professional creada l'any 2002 que agrupa més de 30 empreses. Representen els interessos d'aquestes empreses en front el Consell de Turisme de la Junta de Castella i Lleó i la Junta Directiva de l'Associació Nacional d'Empresaris de Turisme Actiu (NETA).

3.7.2. Marca turística i altres accions de promoció del territori

La RRC Sierra de la Culebra s'ha consolidat com a destí referent del turisme d'observació de llop ibèric a la Península i fins i tot a Europa i es podria considerar una marca turística en si mateixa.

A més, aquest espai natural està inclòs en marques que engloben territoris més amplis com serien **Turismo Sanabria** ([web](#)), **Turismo Zamora** ([web](#)) o **Turismo Castilla y León** ([web](#)).

Que la Sierra de la Culebra formi part de la Reserva Transfronterera de la Biosfera "Meseta Ibèrica" de l'UNESCO podria ser una marca turística de prestigi però actualment no està gaire promocionada.

3.7.3. Altres agents implicats

Atesa la gestió complexa que presenta el llop i els conflictes d'interessos entre ecologistes, caçadors, empresaris i l'administració, s'han constituït diverses organitzacions i associacions en defensa de l'animal.

ASSOCIACIÓ PER LA CONSERVACIÓ I ESTUDI DEL LLOP IBÈRIC ([web](#))

Organització no governamental que actua en totes les regions de la Península Ibèrica on hi ha llop. Des de la seva fundació l'any 2000, ha denunciat múltiples casos de matances il·legals de llops, entre altres males pràctiques.

LOBO MARLEY ([web](#))

Moviment ciutadà i grup de defensa del llop fundat l'any 2012. Ha participat i organitzacions diverses mobilitzacions i manifestacions en defensa del llop, generant un gran ressò mediàtic.

SIGNATUS ([web](#))

Servei web creat l'any 1999 en defensa del llop ibèric i els seus hàbitats. La seva tasca és purament divulgativa i informativa. També col·labora amb organitzacions conservacionistes espanyoles i internacionals.

3.8. Fonts d'informació

Publicacions (estudis i informes)

Decret 14/2016, del 19 de maig 2016. **Plan de Conservación y Gestión del Lobo en Castilla y León**. Boletín Oficial de Castilla y León núm. 97 ([enllaç](#)).

Diputación de Zamora (2012), **Guía Turística de la Sierra de la Culebra** ([pdf](#))

Estudios y proyectos línea, S.L. (2010). **Manual de Buenas Prácticas Cienéticas en Castilla y León**. Fundación del Patrimonio Natural de Castilla y León. Junta de Castilla y León ([pdf](#)).

Franco Sanabria, F.J. i Santiago Fidalgo, J.L. (2009). **Memoria del proyecto del centro temático del lobo ibérico**. Ayuntamiento de Puebla de Sanabria ([pdf](#)).

J. L. Vicente, J.L, Rodríguez, M i Palacios, J (2000). **Gestión del lobo ibérico (*Canis lupus signatus* Cabrera, 1907), en la reserva regional de caza «Sierra de la Culebra» (Zamora)**. Galemys 12 (nº especial) ([pdf](#)).

Ministerio de Agricultura y Pesca, Alimentación y Medio Ambiente (2017). **El Turismo de Naturaleza en España**. Catálogo de Publicaciones de la Administración General del estado, serie Medio Ambiente nº 9 ([pdf](#)).

Pàgines web

Junta de Castilla i Lleó. **Pàgina oficial de la Reserva Regional de Caça Sierra de la Culebra** ([web](#)).

Fundació Patrimonio Natural. **Pàgina oficial de l'espai natural Sierra de la Culebra** ([web](#)).

Centre del llop ibèric de Castella i Lleó – Felix Rodríguez de la Fuente ([web](#))

Pla de Conservació i Gestió del llop a Castella i Lleó ([web](#))

WOLF: Wild Life & Farmers ([web](#))

4. MUNTANYES DE RÒDOPE (SECTOR ORIENTAL)

La serralada o muntanyes dels Ròdope constitueix la frontera natural entre Bulgària i Grècia, si bé per superfície es troba majoritàriament en territori búlgar. Atès que es tracta d'un massís muntanyós, és un territori molt més extens que els altres d'aquest informe.

4.1. Aspectes destacats del territori

Dades clau del territori analitzat

Nom del territori	Muntanyes de Ròdope (sector oriental)
Situació	Bulgària i Grècia
Superfície aproximada	1.473.700 hectàrees tota la serralada Els Ròdopes orientals ocuparien unes 416.700 ha
Figures de protecció	Xarxa Natura 2000 i Reserva de Caça (+ reserva de la biosfera) i Parc Nacional (Grècia)
Plans i iniciatives per al desenvolupament turístic	<ul style="list-style-type: none">• New Thracian Gold• Rewilding Europe
Principals espècies objecte d'observació	<ul style="list-style-type: none">• Ocells carronyaires• Llop• Ungulats (cérvols i daines)• Os
Grau de consolidació del turisme d'observació de fauna	Baix-Mig

Punts forts exportables a altres territoris com el Boumort

- **Una aposta ferma per la reintroducció d'espècies com a via per reequilibrar els ecosistemes i, alhora, generar oportunitats d'ocupació vinculades a l'observació de fauna.** Des del 2011 s'han anat alliberant cavalls salvatges, cabirols, cérvols, daines, bisons, etc. Aquests alliberaments s'emmarquen en iniciatives i projectes internacionals, entre els quals destaca *Rewilding Europe*.
- **Una marca turística d'ampli abast territorial basada en el turisme de natura.** Els Ròdopes orientals disposen d'una marca turística pròpia (New Thracian Gold) que abasta un extens territori i que es gestiona per un tour operador que actua també com a DMO (*Destination Management Organization*). Aquesta marca disposa d'una web molt completa, ben enfocada a productes, i que va ser un dels resultats del projecte internacional New Thracian Gold.
- **El treball en xarxa entre agents locals i agents d'àmbit internacional gràcies a la participació del territori en iniciatives com Rewilding Europe i projectes LIFE.** Tots aquests projectes sempre comporten la participació i la capacitat d'agents locals, siguin empreses turístiques com d'altres tipus d'actors. A més, atorguen al territori un reconeixement internacional que també té beneficis des de la perspectiva turística.

4.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic

Aquest apartat descriu breument el territori (paisatge, relleu, principals ecosistemes, patrimoni cultural, etc.), les figures legals que el protegeixen i les principals iniciatives i projectes per al desenvolupament turístic, sobretot des del vessant del turisme sostenible.

4.2.1. Breu descripció geogràfica del territori

Les muntanyes Ròdope, anomenades *Rhodope mountains* en anglès i Родопи en búlgar, són el massís muntanyós més extens de Bulgària amb una llargada de 240 km d'oest a est i uns 100 km de nord a sud (vindrien a ser una serralada equivalent als Pirineus). Tenen una superfície total aproximada de 1.473.700 hectàrees; d'aquesta, un 83% es troba en territori de Bulgària i el 17% al nord de Grècia. Administrativament, els Ròdopes búlgars ocupen 6 províncies ('oblast').

MAPA 2. SITUACIÓ GENERAL DE LES MUNTANYES RÒDOPE

Font: By Ikonact - Map of Rila Pirin Rhodopes bg.svg, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=24813125>.

Els Ròdopes es divideixen en tres grans sectors, els Ròdopes occidentals i els orientals en la part búlgara, i els sud en la part grega:

- Els **Ròdopes occidentals** representen la part més extensa i elevada del massís, amb més de 10 cims de més de 2.000 m, essent el més alt el Golyam Perelik (2.109 m). També és el sector amb més infraestructures i el més visitat a nivell turístic ja que s'hi troben les ciutats més conegudes, l'estació d'esquí de Pamporovo i el poble més alt de Bulgària (Manastir, a més de 1.500 m), a més de diversos atractius històrico-culturals. També s'hi troben els congostos més profunds de la serralada, amb els famosos "punts meravellosos" (*Čudnite mostove*), unes impressionants formacions geològiques.

- A diferència dels occidentals, els **Ròdopes orientals** presenten poca altitud i un relleu més suau. Aquest sector fa frontera natural amb Grècia i es caracteritza per un autèntic mosaic de paisatges: pastures, aiguamolls, boscos caducifolis, boscos de coníferes i cingleres. Està dividit en 9 regions turístiques: Kardzhali, Momchilgrad, Ardino, Dzhebel, Zlatograd, Kirkovo, Krumovgrad, Ivaylovgrad i Madzharovo.

L'anàlisi que es fa en aquest informe se centra, sobretot, en aquest sector de la serralada. Això s'explica perquè aquest sector és on s'han dut a terme diverses iniciatives de desenvolupament ecoturístic i perquè aquest sector inclou una reserva de caça (Studen Kladenets, a la regió de Momchilgrad) en la qual s'hi podria emmirallar la RNC del Boumort.

- Els **Ròdopes del sud** ocupen una part del nord de Grècia i inclouen l'illa de Tasos que forma part del conjunt geològic de la serralada.

Aquest territori té un gran valor natural, amb boscos centenaris i una rica biodiversitat. Una riquesa natural que s'explica, en gran part, perquè durant la Guerra Freda aquesta àrea era una zona militar i hi estava prohibit l'accés i l'ús públic, contribuint així a la seva conservació. La rica biodiversitat de les Ròdopes també és deu a la seva situació geogràfica, essent la frontera entre Europa i Àsia, amb influència Mediterrània i alpina.

La flora és molt rica, amb unes 1.700 espècies de plantes vasculares, incloent uns 15 endemismes propis d'aquestes muntanyes, com per exemple el *Lillium rhodopeum*.

L'activitat econòmica dominant és l'agricultura, seguida de la indústria i els serveis. El sector turístic ha anat creixent i agafant importància en els darrers anys.

4.2.2. Figures de protecció, planificació i gestió i règim de la propietat

Les muntanyes Ròdope no tenen una figura de protecció que englobi la seva totalitat ja que és un territori molt extens i dividit entre dos països. Tot i això, coexisteixen diverses figures de protecció, essent la xarxa europea Natura 2000 la més extensa.

Gran part de la serralada forma part de la **xarxa Natura 2000**. Al sector oriental de les Ròdopes, hi ha nou espais inclosos a Natura 2000, que representen el 56% d'aquest sector (233.347 ha). A sector occidental el territori protegit per Natura 2000 suma 4.000 km². Aquests espais connecten ecològicament les Ròdopes amb els Parcs Nacionals grecs Dadia i Rodopi i els búlgars Rila i Pirin.

Dins la serralada, hi ha la **Reserva de Caça Studen Kladenets** ([web](#)) que ocupa 5.577 hectàrees al sud de l'embassament amb el mateix nom, dins el sector oriental de les Ròdopes. Aquesta reserva està gestionada per la Unió Nacional de Caçadors de Bulgària, una federació d'entitats de caçadors. Oficialment el 100% de la reserva és zona de caça, però per restriccions del relleu, la major part es practica en una zona petita, prop de les carreteres i d'un embassament.

A banda de la caça, ofereixen productes turístics d'observació de fauna, tenen *hides* i organitzen safaris per veure cérvols i cabirols, entre altres. A més, dins la reserva hi ha allotjaments i serveis. La Reserva col·labora amb alguns projectes de conservació i recuperació de fauna que es desenvolupen al territori, per exemple la iniciativa Rewilding Europe (vegeu 4.2.3).

Una altra figura és la **Reserva de la Biosfera de Mantaritze** de l'UNESCO, que ocupa 1.320 hectàrees i es situa al sector occidental dels Ròdopes. Va ser declarada l'any 1977 per protegir boscos mixtos centenaris de pi roig, faig i avet.

Al sector grec de la serralada, hi ha el **Parc Nacional Rodopi Mountain Range**, creat l'any 2009 i amb una superfície de 173.150 ha. Set grans àrees d'aquest Parc Nacional formen part de la Xarxa Natura 2000.

Part de la serralada forma part de l'**European Green Belt**, una iniciativa europea que pretén unir multitud d'àrees naturals protegides (parc naturals, reserves de la biosfera, etc.) seguint el recorregut de l'antic teló d'acer. L'objectiu és connectar i promoure la cooperació entre països pel bé de la biodiversitat i la conservació ecosistèmica.

A Bulgària, dues propostes de Parc Natural estan sent considerades actualment. Una proposada per l'organització Green Balkans Federation per declarar Parc Natural una part dels Ròdopes occidentals i una altra proposada per la Bulgarian Society for the Protection of Birds per designar un sector oriental de la serralada. Si tots dos projectes s'acceptessin, formarien una de les àrees protegida més grans d'Europa i contribuirien a la preservació d'aquest valuós espai.

4.2.3. Plans i línies de treball per al desenvolupament local o (eco)turístic

En aquests moments, les muntanyes Ròdopes són una de les àrees de treball d'una gran iniciativa a escala europea anomenada **Rewilding Europe** ([web](#)). La inclusió d'aquest territori dins d'aquesta iniciativa s'explica, en part, per donar continuïtat a un projecte que va tenir lloc durant el període 2009-2014 (**New Thracian Gold**) i que compartia gran part dels principis de Rewilding Europe. Tot seguit s'exposen aquestes dues iniciatives, que inclouen un component important de desenvolupament ecoturístic.

New Thracian Gold

Durant el període 2009-2014 la principal iniciativa d'impuls ecoturístic (i que comptava també altres línies d'actuació) de les muntanyes Ròdopes va ser projecte búlgar-holandès "New Thracian Gold". Aquest projecte inicial tenia 3 línies estratègiques principals en les que van treballar per desenvolupar iniciatives sostenibles: agricultura ecològica, conservació de la natura i ecoturisme. Durant el període que va durar el projecte, es van complir molts objectius en aquestes tres línies de treball. Les accions i objectius específics de les estratègies de turisme i conservació, estan detallats a la Taula 3.

El projecte va ser finançat per la loteria nacional holandesa [Postcode](#) i hi van participar dues empreses holandeses més: [ARK](#), experts en restauració de la natura i [Avalon](#), especialitzats en agricultura ecològica.

L'any 2014 finalitza el projecte "New Thracian Gold" i aquest nom passa a convertir-se en la marca turística dels Ròdopes orientals. Actualment s'ha consolidat com una de les marques turístiques més importants del territori i compten amb una [pàgina web](#) on unifiquen gran part de l'oferta turística d'aquest territori i que està gestionada pel tour operador Gabi Tour Ltf ([web](#)). L'oferta inclou allotjaments, empreses d'activitats amb gran varietat productes d'observació de fauna, i altres serveis.

TAULA 3. OBJECTIUS I ACCIONS PREVISTES EN EL PROJECTE "NEW THRACIAN GOLD" (ESTRATÈGIA TURÍSTICA)

OBJECTIUS	Acció
Popularitzar el destí "Eastern Rhodopes"	<ul style="list-style-type: none"> Desenvolupar una nova imatge del territori basada en turisme d'aventura i de natura combinat amb conservació i observació. Campanya publicitària en mitjans nacionals i internacionals Organització del primer concurs fotogràfic i de propostes de l'itinerari turístic més interessant. Actualització de la pàgina web i creació d'un <i>newsletter</i>. Publicació del primer mapa turístic dels Ròdopes orientals. Gravació de 8 vídeos promocionals dels valors naturals i oportunitats turístiques de la zona. Participació en diverses fires per promocionar el territori. Organització de sortides amb periodistes i persones influents per enfortir relacions públiques i promocionar el territori.
Infraestructures turístiques	<ul style="list-style-type: none"> Senyalització de diversos "eco-itineraris" Consideració de connectar diversos camins per tal de crear una ruta que recorri tot el territori i fins i tot, connectant amb els Ròdopes occidentals. Disseny i emplaçament de panells interpretatius en pobles d'accés a les Ròdopes.
Cursos i seminaris	<ul style="list-style-type: none"> Realització de diversos cursos per a agents locals per tal de millorar l'oferta de serveis i enfortir la xarxa de socis locals (cursos sobre màrqueting on-line, emprenedoria en turisme alternatiu, guiatges de muntanya, anglès, etc.) Intercanvis entre agents locals de les Ròdopes i altres destins turístics nacionals.

Font: elaboració pròpia.

TAULA 4. OBJECTIUS I ACCIONS PREVISTES EN EL PROJECTE "NEW THRACIAN GOLD" (ESTRATÈGIA DE CONSERVACIÓ)

OBJECTIUS	Acció
Introducció de bestiar salvatge	<ul style="list-style-type: none"> Anàlisi del marc legal i dels agents del territori involucrats. Alliberament d' un ramat de vaques "Sorthorn" i un de cavalls primitius "Karakachan"
Introducció d'herbívors extints	<ul style="list-style-type: none"> Alliberament d'un ramat de cavalls salvatges "Tarpans" Elaboració d'una base de dades amb la capacitat de càrrega dels potencials hàbitats de les espècies reintroduïdes. Celebració d'una reunió amb els agents experts en reintroducció d'animals salvatges per discutir la gestió d'aquestes espècies i la possible implicació de més agents. Realització d'un estudi per avaluar la viabilitat de reintroduir bisó.
Promoure, incentivar i conscienciar sobre la biodiversitat de les Ròdopes	<ul style="list-style-type: none"> Realització d'un programa educacional per a estudiants locals amb activitats al camp amb organitzacions conservacionistes. Organització d'un voluntariat per conscienciar sobre els efectes que tenen les accions humanes sobre la biodiversitat. Exhibició de races de bestiar autòctones. Promoció de la gran biodiversitat del territori en mitjans de comunicació i xarxes socials.

Font: elaboració pròpia.

Rewilding Europe

Rewilding Europe és una iniciativa a escala europea que actua, en aquests moments, en 8 grans territoris del vell continent. El seus principis es basen en la conservació a través de la naturalització o *rewilding*, restaurar ecosistemes mitjançant la recuperació de cadenes tròfiques i hàbitats naturals i salvatges.

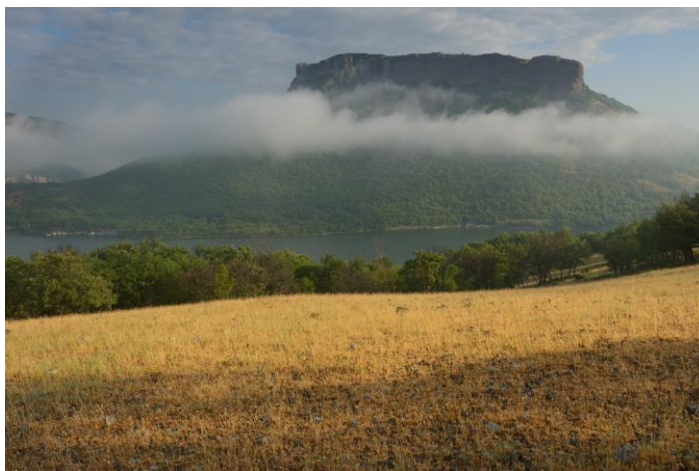
A banda de la finalitat més conservacionista, Rewilding Europe busca també incentivar i promoure el desenvolupament de les economies locals. Mitjançant la reintroducció d'espècies i el manteniment dels ecosistemes, es busca incentivar l'ecoturisme en les zones naturalitzades i crear destins turístics capdavanters en l'observació de fauna. És el cas de les Ròdopes, on la introducció de cérvol, cabirol i bisó, que a banda de la seva funció ecosistèmica, serveixen de reclam turístic.

L'any 2015 es crea la fundació **Rewilding Rhodopes** que hereta els precedents del projecte "New Thracian Gold" i s'estableix com a sucursal local de Rewilding Europe .A més, compta amb varis socis locals amb qui col·labora com ara la Societat Búlgara per la protecció dels ocells (BSPB), la Unió de Caçadors i Pescadors de Bulgària i la Reserva de caça Studen Kladenec.

En el marc d'aquesta iniciativa s'han realitzat dos seminaris formatius, un l'any 2016 sobre emprenedoria en el sector del turisme d'observació i fotografia de fauna salvatge, i un altre l'any 2017 centrat en l'ús dels voltors com a reclam turístic.

4.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats

La situació geogràfica de les Ròdopes, a la frontera entre Europa i Àsia i amb influència Mediterrània i alpina, genera una gran varietat d'hàbitats i, consegüentment, de biodiversitat, des de l'os en hàbitats boscosos, fins al suslic europeu, espècie d'hàbitats esteparis. També s'hi troben el teixó, el cabirol, el senglar, la marta o el cérvol, a més de centenar d'espècies d'aus, especialment rapinyaires, entre les que destaquen el voltor negre i l'aufrany. A les Ròdopes orientals hi viuen 4.329 espècies d'animals, de les quals 278 són ocells.

Paisatge de la reserva de Studen Kladenets.
Autoria: © Rewilding Europe

4.3.1. Principals espècies de fauna objecte d'observació

Un fet diferencial de les muntanyes de Ròdope, gairebé únic a Europa, és l'existència d'una cadena tròfica completa que compta amb herbívors, predadors i carronyaires.

Les muntanyes Ròdopes són de les més riques a nivell ornitològic d'Europa degut a la seva situació i varietat d'hàbitats. S'hi troben moltes espècies de rapinyaires com el falcó peregrí, l'àliga imperial oriental o l'esparver grec. No obstant, el principal reclam turístic i focus conservacionista de Rewilding Europe són els **ocells carronyaires: aufrany, voltor negre i comú**.

A més dels ocells carronyaires, **l'os, el llop, el xacal i els ungulats (cervols i daines)** són també espècies importants que atreuen visitants i al voltant dels quals s'ofereixen productes d'observació i fotografia. Segons el director de la Reserva de Caça Studen Kladenec, en aquest espai protegit hi ha la població europea més gran de daines, amb uns 1.200 exemplars.

Daina a la reserva de Studen Kladenec.
Autoria: © Rewilding Europe

Tal com s'ha comentat més amunt, Rewilding Europe ha dut terme varies accions de reintroducció d'herbívors nadius extints que serveixin d'aliment per predadors i carronyaires, completant així el "Cicle de la vida". A més, els herbívors tenen un paper fonamental en el manteniment de les pastures i conservació d'alguns hàbitats amenaçats.

La primera reintroducció a les Ròdopes va ser la d'un grup de **cavalls salvatges** tarpans l'any 2011. Aquesta va tenir un gran impacte mediàtic i va ser el detonant que va donar a conèixer públicament el projecte "New Thracian Gold". Des del 2012, s'han anat alliberant anualment grups de cervols i cabirols. El bisó europeu va ser reintroduït l'any 2013; tot i que encara és molt recent, es preveu que el **bisó** acabi consolidant-se com a espècie emblemàtica i principal atractiu turístic de les Ròdopes.

D'altra banda, i a través d'acords amb la Reserva de Caça Studen Kladenec, Rewilding Europe està reintroduint en aquest espai el **cervol** i està capturant **daines** per repoblar altres zones de les Ròdopes.

Finalment, cal destacar també que en aquest territori hi ha presència de **races autòctones i antigues** de vaques, ovelles i cavalls.

4.3.2. Espècie emblemàtica objecte d'observació: situació i regulació

Les aus són el grup faunístic més demandat, amb més de 300 espècies d'aus i concretament, unes 30 de rapinyaires. El *birdwatching* és l'activitat més sol·licitada, sobretot per observar els **grans carronyaires**.

Voltor comú.
Autoria: David Davidov.

Les Ròdopes representen l'únic punt de nidificació del voltor comú de Bulgària i hi viu una de les poblacions més grans de voltor negre de la península balcànica. També és el punt de nidificació més important de la península per a l'aufrany.

Des del 2016, i fins al 2021, s'està executant el **projecte "LIFE Voltors"** ([web](#)), amb l'objectiu d'estabilitzar i augmentar la població de voltors (el negre i el comú) mitjançant una major disponibilitat d'aliment i la reducció de les causes de mortalitat (enverinaments, caça furtiva i col·lisions amb línies elèctriques). Només durant l'any 2017, es van alliberar 108 cabirols i 25 cérvols amb aquesta finalitat. Pel que fa als voltors, durant la primavera de 2018 han nascut 62 polls de voltor comú, el que representa tot un èxit.

Aquest projecte, que té un pressupost global de quasi 2,2 milions d'euros, es porta a terme en l'àmbit transfronterer del Ròdopes orientals i els grecs. Els socis d'aquest projecte són Rewilding Europe (que n'és el beneficiari i n'exerceix la coordinació), la fundació Rewilding Rhodopes, Bulgarian Society for the Protection of Birds (BSPB), WWF Greece, Hellenic Ornithological Society i Vulture Conservation Foundation.

4.3.3. Equipaments disponibles per a l'observació i la interpretació

Els principals equipaments dels Ròdopes orientals són diversos aguait fotogràfic situats en dos sectors (a la reserva de caça Studen Kladenec i a l'entorn del poble de Madzharovo), i un centre d'interpretació i educació ambiental situat a Madzharovo.

AGUITS DINS LA RESERVA DE CAÇA STUDEN KLDENEC

Dins la reserva els caçadors han construït dos *hides*, si bé no han comptat amb cap tipus d'assessorament i per tant el seu funcionament no és idoni. Un d'aquests *hides* està associat a un punt d'alimentació de voltors gestionat per la direcció de la reserva.

AGUITS ESPECIALITZATS PER FOTOGRAFIA DE VOLTORS AL VOLTANT DE MADZHAROVO

La Societat Búlgara per la protecció dels ocells (BSPB) va començar a construir el primer aguait (*hide*) als anys 90 del segle passat. La idea en aquell moment és que els ingressos procedents del turisme ajudessin a la conservació de la natura, principalment a l'alimentació dels voltors. Des de llavors la iniciativa "New Thracian Gold" va comportar la construcció de diversos *hides* fotogràfics.

Actualment, a més dels *hides* de la reserva de caça Studen Kladenec, n'hi ha quatre: dos a Baldzha (gestionat per la BSPB i l'empresa local Nature Madzharovo), un a Senoklas (gestionat per Nature Madzharovo) i un darrer a prop de Potochnitsa (gestionat per la BSPB), on hi ha un punt d'alimentació associat. De fet, aquest darrer aguait s'està utilitzant, principalment, amb finalitats conservacionistes i no turístiques. Els tres primers, en canvi, s'utilitzen específicament per a turisme de fotografia de fauna.

Pel que fa als *hides* de Baldzha, el primer és de pedra i té cabuda per a quatre persones (més tres en un petit *hide* adjacent). Està equipat amb dos llits, un bany químic i una estufa de gas per a l'hivern. S'hi pot arribar en cotxe i es triguen 30 minuts des del poble de Madzharovo. Es troba a uns 40 m de l'àrea on acostumen a aterrar els voltors i altres rapinyaires com l'àguila daurada o l'àguila marina. A banda, també hi ha altes probabilitats de veure llops, guineus, xacals, etc.

Aguaits de Baldzha.
Autoria: Nature
Madzharovo

El *hide* de Senoklas està especialment construït per fotografiar aus en vol. Compta amb vidres-mirall que permeten observar en totes direccions al voltant del *hide*. Permet que 4 persones puguin fer fotografies alhora. Està equipat amb 3 llits, un bany químic i una estufa de gas per a l'hivern. S'hi pot arribar en cotxe i es triga una hora des del poble de Madzharovo.

En aquests *hides* l'empresa Nature Madzharovo porta a terme aportacions de menjar per atraure els ocells, però principalment quan hi ha fotògrafs. La ubicació i el disseny dels *hides* ha anat a càrrec d'especialistes en voltors i compten amb les condicions idònies (paisatge de fons, orientació, etc.) per a la fotografia, d'acord amb el que estableix un manual elaborat per Rewilding Europe (*Wildlife watching hides. A practical guide.* [pdf](#)). La construcció compta amb tots els permisos requerits.

Aguait de Senoklas.
Autoria: Nature
Madzharovo

NATURE CONSERVATION CENTER EASTERN RODOPES ([web](#))

Situat a Madzharovo i gestionat per la Societat Búlgara per la protecció dels ocells (BSPB), aquest centre va ser inaugurat l'any 1998 i rep uns 2.000 visitants cada any. Als voltants del centre hi ha punts d'observació de voltors i punts d'alimentació per a ocells més petits.

Gràcies al finançament del projecte "New Thracian Gold" i el suport de voluntariat, l'any 2014 el centre va poder renovar les seves sales expositives, que tracten sobre l'ecologia i etologia dels voltors, i sobre la biodiversitat dels Ròdopes orientals.

Sala d'exposició del centre
Autoria:
N. Terziev

4.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques

L'oferta ecoturística de les Ròdopes orientals està en vies de creixement i encara té marge de millora. La iniciativa Rewilding hi està donant suport. S'ofereixen des de productes concrets (fotografia en *hides*) fins a paquets de diversos dies.

4.4.1. Productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna

Els paquets turístics de diversos dies inclouen visites guiades, allotjament, àpats i transport (entre punts de visita i anada i tornada de Sofia). Poques empreses ofereixen activitats d'un dia.

OBSERVACIÓ DE VOLTORS I ALTRES (PAQUETS DE 4 A 9 DIES I ACTIVITATS D'UN DIA)

El producte se centra en l'observació de voltors i pot tenir una durada de 4 a 9 dies. Es visiten les àrees de Madzharovo i les muntanyes Sakar, en el sector dels Ròdopes orientals, on es concentra la major quantitat de voltors. S'inclouen excursions senderistes per la zona i visita a punts d'alimentació de voltors.

Els allotjaments inclosos acostumen a ser cases rurals en pobles muntanyencs amb valors culturals i on es té oportunitat de degustar el menjar típic del país. A més, en alguns s'hi troben nius de garsa o cigonya que aporten valor afegit a la visita.

Les sortides de més de 4 dies també visiten zones humides com el llac Studen Kladenec o els aiguamolls Marista, al sector oriental, o la zona humida Dragoman que es troba ja fora de les Ròdopes (30 km al nord-oest de Sofia).

Els preus varien en funció de la durada, la localització de les visites, el número de persones, etc. Una visita de 4 dies costa de 290 a 425 €, com per exemple l'ofert per Gabi tour ([enllaç](#)). Una de 8 dies costaria de 510 a 640 € (depenent de la grandària del grup), com per exemple els oferts per Gabi tour ([enllaç](#)) o Traventuria ([enllaç](#)).

Una de les empreses que ofereix **activitats d'un dia per observar voltors des de *hides*** és Nature Madzharovo ([enllaç](#)) i té un cost d'uns 60€. L'empresa Traventuria també ofereix sortides d'un sol dia (incloent el transport des de Sofia) però més centrades en l'observació d'ocells no rapinyaires com el pela-roques ([enllaç](#)).

Observació de voltors.
Autoria: Nature Madzharovo

OBSERVACIÓ DE VOLTORS I MAMÍFERS (+ ACTIVITATS DE TURISME ACTIU)

Un variant del producte anterior combina l'observació de mamífers (llop, os o cèrvids) i ocells (voltors, entre altres) amb altres activitats de turisme actiu.

Acostuma a durar 9 dies i es combinen excursions de senderisme, activitats de turisme actiu com passejades a cavall o en barca, visites a reserves naturals i al centre de conservació de Madzharovo (vegeu 4.3.3). Les observacions es fan des de *hides*, des de punts d'alimentació o des d'altres punts d'observació, depenent de la zona i l'espècie objecte d'observació.

Els preus varien en funció de la durada, la localització de les visites, el número de persones i va dels 580 als 940 €. Algunes de les empreses que ofereix aquest producte és Odyssea-in ([enllaç](#)) o Gabi Tours ([enllaç](#)).

OBSERVACIÓ D'OS

Aquesta activitat té lloc quan es pon el sol i generalment des de *hides* especialitzats. Tot el paquet sol tenir una durada de 5 dies i inclou activitats complementàries durant el dia com excursions de senderisme per conèixer l'hàbitat de l'os i zones de gran valor geològic, a més de veure impressionants paisatges. També es poden visitar diferents pobles rurals de la zona.

Aquesta activitat va dels 315 als 690 € i algunes de les empreses que l'ofereixen són Traventuria ([enllaç](#)) o Gabi Tour ([enllaç](#)).

OBSERVACIÓ DE LLOP

Activitat oferta únicament per l'empresa Gabi Tour dins la reserva Studen Kladenets. Comença una hora abans de l'alba amb el desplaçament a un punt d'observació des del que es farà l'espera amb material òptic. El preu per persona són 105€ i inclou el transport en 4x4 i el guia ([enllaç](#)).

FOTOGRAFIA EN HIDES

Activitat dirigida a un públic especialitzat en fotografia i ornitologia. Consisteix en passar un dia sencer en un *hide* des del que s'observa la fauna i es fan fotografies, tant de voltors com de mamífers. Aquesta activitat té un preu d'uns 130€ per persona i l'ofereixen empreses com Nature Madzharovo ([enllaç](#) i [enllaç](#)).

Empreses com Gabi Tour ([enllaç](#)) ofereixen paquets de fins a 7 dies amb visites a diferents *hides* i sortides per observar i fotografiar altra fauna. Els grups són reduïts, de dues a quatre persones. Amb l'allotjament i els àpats, el preu és d'uns 1.020 € per persona.

ECOTURISME CIENTÍFIC

Aquesta modalitat consisteix en participar en el treball de camp o col·laborar en algun projecte d'investigació que s'estigui duent a terme al territori que es visita. En el cas de les Ròdopes, el centre de recerca Wild Rodopi ([web](#)) treballa per la conservació de la fauna salvatge i els hàbitats de la serralada i ofereix sortides per participar en mostres i seguiment de fauna. Aquestes activitats aporten una perspectiva diferent i més profunda de l'ecologia i comportament dels animals. A més, mitjançant aquestes activitats, el visitant contribueix econòmicament en el projecte.

Les sortides de turisme científic duren una setmana i estan organitzades en col·laboració amb l'empresa Balkan Trek ([web](#)). Les diferents modalitats inclouen sortides centrades en la conservació d'os, voltors, papallones, rèptils o orquídiades.

AGROTURISME

Tot i no ser una activitat centrada en l'observació de fauna, és un bon complement per combinar-ho amb altres activitats. En aquest cas, es combinen visites per pobles típics búlgars amb el descobriment de les activitats rurals tradicionals com l'elaboració de formatges i iogurts a més d'altres tasques que canvien en funció de la temporada. S'inclouen excursions de senderisme per la zona, descobriment del patrimoni natural i geològic i es visita el centre BirdLife i la reserva Studen Kladenets per observar fauna salvatge. A més es fa una petita sortida en barca per l'embassament Studen Kladenets.

Té una durada de 7 dies, un preu de 770€ i l'única empresa que l'ofereix és Odyseia-in ([enllaç](#)).

4.4.2. Empreses turístiques especialitzades en observació de fauna

Són poques les empreses turístiques locals que organitzen visites guiades per observar fauna salvatge. Algunes d'elles (incloent també operadors turístics) són les següents:

NATURE MADZHAROVO ([web](#))

Amb seu a Madzharovo (Ròdopes orientals) des de 2011, aquesta empresa local està especialitzada en turisme d'aventura (amb activitats com kayak o ràfting) i en turisme d'observació de fauna, sobretot *birdwatching*. Per a les sortides d'observació de fauna, compten amb *hides* fixos i també de mòbils que munten i desmunten segons les condicions. Són els únics que tenen un punt d'alimentació per voltors.

GABI TOUR LTD ([web](#))

Tour operador que opera i coopera amb guies locals de les muntanyes Ròdopes. Especialitzats en activitats de turisme actiu i observació de fauna. És el Destination Management Organisation (DMO) de les activitats de la marca "New Thracian Gold". També és l'operador que aporta clients a la Reserva de Caça Studen Kladenec.

RESERVA DE CAÇA STUDEN KLADENEC ([web](#))

No són ben bé una empresa turística, però duen a terme visites guiades per observar llop, cérvols i voltors. Atès que la seva activitat turística té lloc en una reserva de caça, intenten no barrejar caçadors amb turistes. Així per exemple, no agafen reserves d'ecoturistes a la tardor. En canvi, maig i juny el reserven per a turistes atès que els caçadors estan en període de veda.

ODYSSEIA-IN ([web](#))

Tour operador amb més de 25 anys d'experiència, essent una de les primeres empreses de turisme actiu de Bulgària i pionera en desenvolupar turisme responsable a la zona.

BALKAN TREK ([web](#))

Operador i empresa de turisme actiu fundada l'any 2002. Especialitzada en ecoturisme, sobretot observació de fauna, sortides botàniques i senderisme. Gestiona les sortides de turisme científic amb el centre de recerca Wild Rodopi.

TRAVENTURIA LTD. ([web](#))

Operador turístic amb llicència de transport especialitzada en turisme actiu i de natura. Ofereixen una gran varietat d'activitats de turisme d'observació de fauna.

LIVING NATURE ([web](#))

Empresa de guiatges que organitza les sortides de la Societat Búlgara per la protecció dels ocells (BSPB).

4.4.3. Empreses de serveis complementaris

L'oferta d'allotjament i restauració a les muntanyes de Ròdopes orientals, segons es pot observar al web www.rhodopemountains.eu, està integrada per B&B, petits hotels i càmpings. Se situen, sobretot, a les localitats de Madzharovo, Stambolovo, Ardino, Studen kladenets i Kardzhali, la principal població. D'aquesta oferta, aquest apartat destaca alguns allotjaments que compleixin algun dels criteris següents:

- Estan especialitzats en l'observació de fauna, perquè ofereixen aquest producte combinat amb l'estància.
- Divulguen els productes d'observació de fauna d'una manera responsable i detallada.
- Disposen de certificacions ambientals.

THE WILD FARM ([web](#))

Granja i casa rural situada a Gorno Pole (Ròdopes orientals). Compten amb gran varietat d'animals domèstics i ofereixen passejades a cavall i altres activitats relacionades amb la granja (cuina tradicional, elaboració de mel...). van ser la primera granja de Bulgària en produir carn ecològica. També ofereixen excursions guiades i sortides per observar ocells i altra fauna, a més de sortides geològiques o botàniques.

Formen part de Bed & Birding ([web](#)), una xarxa global d'allotjaments especialitzats en turisme ornitològic.

SUN FARM CAMP ([web](#))

Càmping situat a Tankovo, un poble als peus dels Ròdopes orientals (250 km de Sofia). Tenen una granja de conills i organitzen moltes activitats de natura i aventura com sortides guiades a peu o en bici de muntanya, kayak o pesca.

Forma part de la xarxa "New Thracian Gold".

TRAKIA GUEST HOUSE ([web](#))

Situada a Popovets, al nord dels Ròdopes orientals, aquesta casa rural ofereix una estada per conèixer l'essència búlgara amb gastronomia tradicional i activitats agroturístiques.

4.5. Demanda ecoturística

Pràcticament no existeixen dades ni estudis que aportin informació sobre la demanda ecoturística a les muntanyes de Ròdope. Es tracta d'una destinació emergent i per tant en vies de consolidació.

No obstant això, existeix un estudi sobre la demanda de turisme rural al sector oriental de les muntanyes de Ròdope (Lulcheva *et al.* 2017), que aporta algunes dades i reflexions que també es poden llegir en clau ecoturística.

El turisme rural s'ha consolidat a Bulgària en segona posició després del turisme de sol i platja. Encara en desenvolupament, aquesta modalitat turística ofereix experiències per conèixer l'estil de vida tradicional dels pobles muntanyencs i les activitats agràries i ramaderes que s'hi desenvolupen. És exactament aquest estil de vida senzill, atmosfera tranquil·la i natura salvatge el que busquen els visitants que acudeixen a les Ròdopes.

L'estudi citat exposa que, cada cop més, els visitants busquen complementar la seva estada amb activitats i serveis addicionals. Per això, els allotjaments ofereixen gran varietat d'activitats que van des de visites culturals i històriques, cuina tradicional, pràctica d'esport, passejades a cavall o sortides senderistes.

Els turistes rurals de les muntanyes Ròdopes acostumen a ser famílies (43,2%) o parelles joves sense fills (38,4%). El grup d'edat més freqüent amb un 36,5% del total té una edat compresa entre els 31 i els 44, seguit del 27,7% de visitants d'entre 45 i 59 anys. El 70% dels visitants tenen estudis secundaris o superiors. Pel que fa als orígens dels turistes rurals, el 63,7% són búlgars, el 12,4% venen de països de la Unió Europea i el 14,2% dels veïns Grècia, Macedònia i Romania.

L'estiu és l'època en que més visitants "rurals" acudeixen a les Ròdopes (43,2%), seguida de la tardor i la primavera (23%). En canvi, segons informacions aportades per la fundació Rewilding Rhodopes, **la major part de turistes d'observació de fauna visiten els Ròdopes durant la primavera i principis d'estiu.**

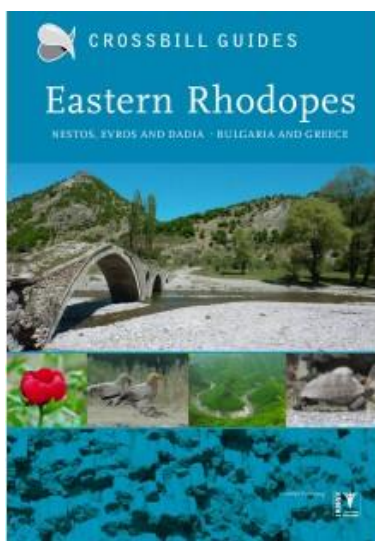
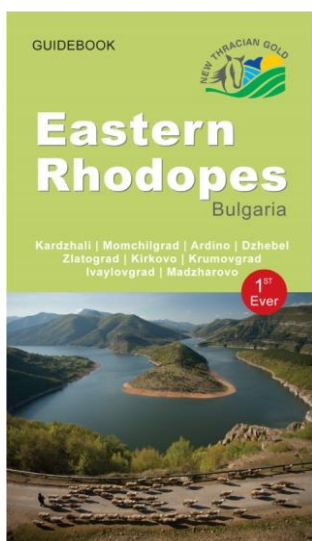
The Wild Farm, una casa rural especialitzada en birdwatching.

4.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna

Les Ròdopes s'estan consolidant com a destí d'observació de fauna al sud-est d'Europa. En els darrers anys, la promoció i oferta turístiques han anat en augment i cada cop és un destí més popular, sobretot entre naturalistes. Els beneficis econòmics han augmentat en conseqüència, incentivant les economies locals i creant oportunitats en petits pobles on les activitats econòmiques principals són l'agricultura i la ramaderia.

Segons la informació aportada per la fundació Rewilding Rhodopes, no es disposa encara de cap estudi analitzant l'activitat econòmica, si bé s'estan recopilant dades per tenir una diagnosi de l'activitat en un parell d'anys. Ara mateix, els beneficis associats a l'observació de fauna només es poden valorar de manera qualitativa, tal com es fa tot seguit segons aportacions de la mateixa fundació.

Els ingressos principals derivats de l'observació de fauna provenen dels observadors d'aus i de tot tipus d'amants de la natura, principalment turistes estrangers. Alguns d'ells contracten visites organitzades, si bé també n'hi ha un nombre important que viatgen per lliure, aprofitant guies com l'editada per Crossbill Guides (vegeu 4.8). Possiblement el centre de natura de Madzharovo i l'empresa Nature Madzharovo són dos dels millors exemples de connexió entre activitat econòmica i observació de fauna.

Les dues principals guies ecoturístiques de les Ròdopes Orientals.

Un perfil clau que comença a generar activitat econòmica són els fotògrafs de fauna; en aquest sentit, un parell d'exemples de com aquests clients poden contribuir a la desestacionalització. D'una banda, el centre de natura situat a Madzharovo i gestionat per la Societat Búlgara per la protecció dels ocells (BSPB) va treballar el passat hivern per primera vegada gràcies als fotògrafs que utilitzaven els *hides* gestionats per les empreses de Madzharovo. D'altra banda, l'allotjament situat a la Reserva de Caça Studen Kladenets, que pot obrir més dies (fora de la temporada de caça) gràcies als fotògrafs.

D'altra banda, cal considerar altres petits negocis locals que es beneficien del turisme d'observació de fauna: B&B, hotels, restaurants, pubs, botigues locals, etc. I, curiosament (per no dir malauradament), també se'n beneficien els serveis i tallers de reparació de vehicles, atès que el mal estat d'algunes carreteres i la mala qualitat de la benzina que es ven en petites benzineres locals contribueix a produir avaries.

4.7. Governança i promoció turística

Aquest darrer capítol aborda de manera succinta els principals instruments i agents per a la governança turística del territori, així com alguns dels principals mecanismes de promoció turística.

4.7.1. Agents turístics i altres agents implicats

Green Balkans ([web](#))

Organització fundada l'any 1988 per la protecció de la natura a Bulgària. Forma part de gran varietat de projectes, iniciatives i xarxes de treball internacionals.

Association of Bulgarian Travel Agents and Touroperators ([web](#))

Fundada l'any 1995, és una associació d'agències i operadors turístics amb més de 96 membres, representant el 70% de l'oferta turística a Bulgària. Promouen el turisme sostenible i participen en esdeveniments internacionals.

Bulgarian Association for Alternative Tourism ([web](#))

Organització pública i sense ànim de lucre fundada l'any 1998 que unifica més de 100 agents involucrats en el turisme rural a Bulgària. És membre d'EUROGITES ([web](#)) i representant oficial del Centre Europeu pel Turisme Ecològic i Agrari (ECEAT, [web](#)) que promou el turisme sostenible.

4.7.2. Marca turística i altres accions de promoció del territori

Tal com s'ha explicat a l'apartat 4.2.3, l'any 2009 es va iniciar el projecte "New Thracian Gold" ([web](#)) amb l'objectiu de desenvolupar als Ròdopes orientals iniciatives relacionades amb l'agricultura ecològica, la conservació de la natura i l'ecoturisme. Fruit del projecte, es va crear una xarxa de grangers, emprenedors i professionals del turisme sota la marca "New Thracian Gold".

L'any 2014 finalitza el projecte "New Thracian Gold" i aquest nom passa a convertir-se en la marca turística dels Ròdopes orientals. Actualment s'ha consolidat com una de les marques turístiques més importants del territori i compten amb una pàgina web (<http://rhodopemountains.eu>) molt encarada al producte on es recull gran part de l'oferta turística d'aquest territori i que està gestionada pel tour operador Gabi Tour Ltf.

Imatge de portada del web.

Des de 2014, l'operador Gabi Tour Ltd ([web](#)) actua com a Destination Management Organisation d'aquest territori.

New Thracian Gold va assistir i presentar el projecte a l'exposició "**Holiday & Spa Expo**" dels anys 2009 al 2013. Aquest esdeveniment és l'exposició turística més importat de Bulgària. Altres accions promocionals van ser la producció de dos materials: la primera guia ecoturística dels Ròdopes ([web](#)) i un mapa turístic ([web](#)).

4.8. Fonts d'informació

Publicacions (estudis i informes)

Hilbers, D.; Tabak, A.; Vliegenthart, A.; Dierickx, H. (2013). **Eastern Rhodopes: Nestos, Evros and Dadia. Bulgaria and Greece**. Crossbill Guides. ([web](#)).

Liefting, W.; de Boer, I. (2013). **Eastern Rhodopes. How tourism can contribute to nature conservations**. Kardzhali, Bulgaria ([pdf](#)).

Lulcheva, I., Aleksandrov, K. (2017). **Research on the supply and consumer demand for rural tourism in Eastern Rhodopes**. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, vol. 17 ([pdf](#)).

New Thracian Gold Project (2011). **Achievements 2011** ([pdf](#)).

Management body of Rodopi Mountain-range National Park. **Rodopi Mountain-Range National Park, Ark of Ancient Forests**. ([pdf](#))

Palahutev, G (2012). **Eastern Rhodopes Guidebook**. ([web](#)).

Rewilding Europe (2017). **Annual Review** ([pdf](#)).

Pàgines web

Bulgarian Society for the Protection of Birds ([web](#))

BSPB Nature Conservation Center "Eastern Rhodopes" ([web](#))

Rewilding Rhodopes Foundation ([web](#))

LIFE Vultures ([web](#))

New Thracian Gold – projecte ([web](#))

New Thracian Gold | Rhodope Mountains – web turística ([web](#))

Rodopi Mountain Range National Park (RMRNP) ([web](#))

5. PARC NACIONAL DE MOUNTAIN ZEBRA

El Parc Nacional Mountain Zebra és un dels més petits de Sud-Àfrica i va ser declarat per tal de protegir la subespècie de zebra més petita del món, la zebra de muntanya del Cap. Amb els anys, el PN ha crescut en superfície i en nombre d'espècies, havent-se convertit en una àrea capdavantera en conservació d'espècies en perill.

5.1. Aspectes destacats del territori

Dades clau del territori analitzat

Nom del territori	Parc Nacional Mountain Zebra
Situació	Sud-àfrica (província Cap Oriental, al centre del país)
Superfície aproximada	28.386 hectàrees
Figures de protecció	Parc Nacional
Plans i iniciatives per al desenvolupament turístic	<ul style="list-style-type: none">• Pla de gestió 2016-2016 i zonificació associada• Pla de gestió de visitants i Pla d'interpretació
Principals espècies objecte d'observació	<ul style="list-style-type: none">• Zebra de muntanya del Cap• Felins (guepard, caracal)• Antílops
Grau de consolidació del turisme d'observació de fauna	Alt

Punts forts exportables a altres territoris com el Boumort

- **Una zonificació específica que determina graus de protecció i d'intensitat d'ús públic i que regula el tipus d'activitats turístiques permeses.** S'han establert sis categories i un llistat ampli d'usos, activitats i productes turístics per a cadascun dels quals es determina si ja existeix dins el PN o està en desenvolupament, si és apropiat per al PN i, si ho és, en quina zona.
- **La diversitat, qualitat i facilitat de compra dels productes turístics d'observació de fauna, inclosos els allotjaments dins del Parc Nacional:** La diversitat de productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna és àmplia (en 4x4 a l'alba, el capvespre i la nit, a peu, etc.). L'oferta d'allotjaments i restauració és variada i per a diversos nivells (bungalows, càmping, bungalows de muntanya, casa rural exclusiva, etc.). A més a més, tota l'oferta ecoturística, siguin les activitats d'observació com l'allotjament i la resta de serveis, es poden contractar directament des de la pàgina web, que és molt completa, atractiva i entenedora.
- **El model de contractes de concessió de l'òrgan públic SAN Parks a empreses que vulguin operar dins els límits dels parcs nacionals:** aquests contractes tenen una durada de 20 anys i permeten a les empreses operar dins de certes àrees protegides, a més d'utilitzar els equipaments dels Parcs. El principal avantatge per a les empreses és el d'oferir els seus serveis sota la marca SAN Parks, molt coneguda i reputada.

5.2. El territori i la planificació per al desenvolupament turístic

Aquest apartat descriu breument el territori (paisatge, relleu, principals ecosistemes, patrimoni cultural, etc.), les figures legals que el protegeixen i les principals iniciatives i projectes per al desenvolupament turístic, sobretot des del vessant del turisme sostenible.

5.2.1. Breu descripció geogràfica del territori

El PN Mountain Zebra està situat a la província del Cap Oriental, als peus de la serralada Bankberg i molt a prop del desert Karoo. Ocupa dos termes municipals i es troba a 800 km de Johannesburg i Ciutat del Cap i a 262 km de Port Elisabeth (aeroport més proper).

MAPA 3. ELS PARCS NACIONALS DE SUD-ÀFRICA

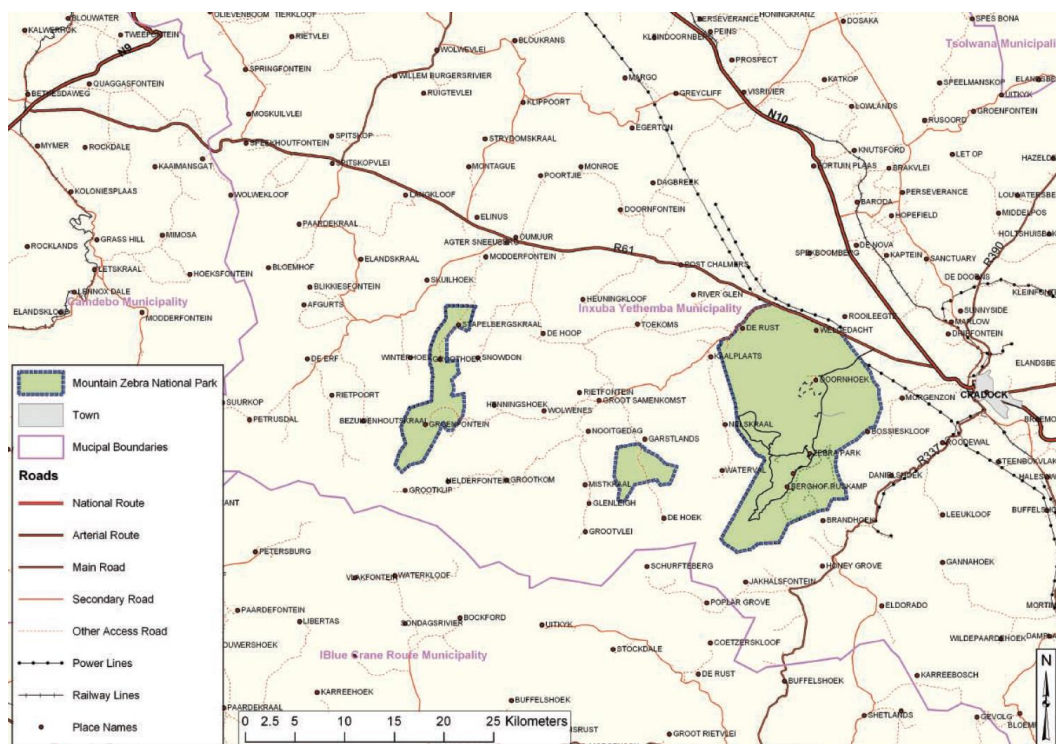

Font: SAN Parks. Annual Report 2016/17.

El Parc Nacional Mountain Zebra és un dels més petits de Sud Àfrica i va ser declarat l'any 1937 per tal de protegir la subespècie de zebra més petita del món. Amb els anys, el Parc ha crescut en superfície i en nombre d'espècies, havent-se convertit en una àrea capdavantera en conservació d'espècies en perill. A més, ha acabat albergant la població de zebra de muntanya del Cap més gran del món.

El PN Mountain Zebra es situa en una zona de transició entre eco-regions (definides per WWF): la **Karoo nama** caracteritzada per ser una zona desèrtica, el **matollar d'Albany** que representaria el bosc mediterrani i la **praderia** dominada per gramínies i herbes. Aquest contacte i barreja entre biomes resulta en unes riques flora i fauna a més de presentar interessants processos ecològics. El punt més alt del PN és el cim Bakenkop de 1.954 m d'alçada.

MAPA 4. SITUACIÓ GENERAL DEL PARC NACIONAL DE MOUNTAIN ZEBRA

Font: Mountain Zebra National Park. Park Management Plan. 2008.

El clima es caracteritza per una època de pluges torrencials que va d'octubre a març i inclou l'hivern que solen ser molt freds (s'arriben fins als -10°C). En contrast, els estius són molt càlids, assolint-se temperatures de fins a 40°C . A més, la influència del desert fa que hi hagi canvis de temperatura bruscos entre el dia i la nit, fet que els visitants han de tenir molt en compte alhora d'escollir la roba pel viatge.

Les principals amenaces que pateix el Parc són el canvi climàtic, els canvis d'ús del sol, la gestió inapropiada de grans herbívors i els incendis.

5.2.2. Figures de protecció, planificació i gestió i règim de la propietat

Aquest territori va ser declarat Parc Nacional l'any 1937 amb l'objectiu principal de protegir l'última població de zebra de muntanya del Cap (*Equus zebra zebra*).

En un primer moment, es van declarar 6.536 ha que es van ampliar a les actuals 28.386 ha l'any 1998. Un pla a llarg termini preveu la expansió del Parc cap a l'oest amb la unió del Mountain Zebra amb el PN de Camdeboo.

El procés d'ampliació del Parc es du a terme mitjançant la compra o cessió de terrenys privats. La Fundació de Parcs Nacionals de Sud-Àfrica (NPTSA de les seves inicials en anglès) és la que compra els terrenys i els posa a disposició de Parcs Nacionals Sud-Africans (**SANParks** a partir d'ara), que és qui gestiona la conservació i el turisme del territori.

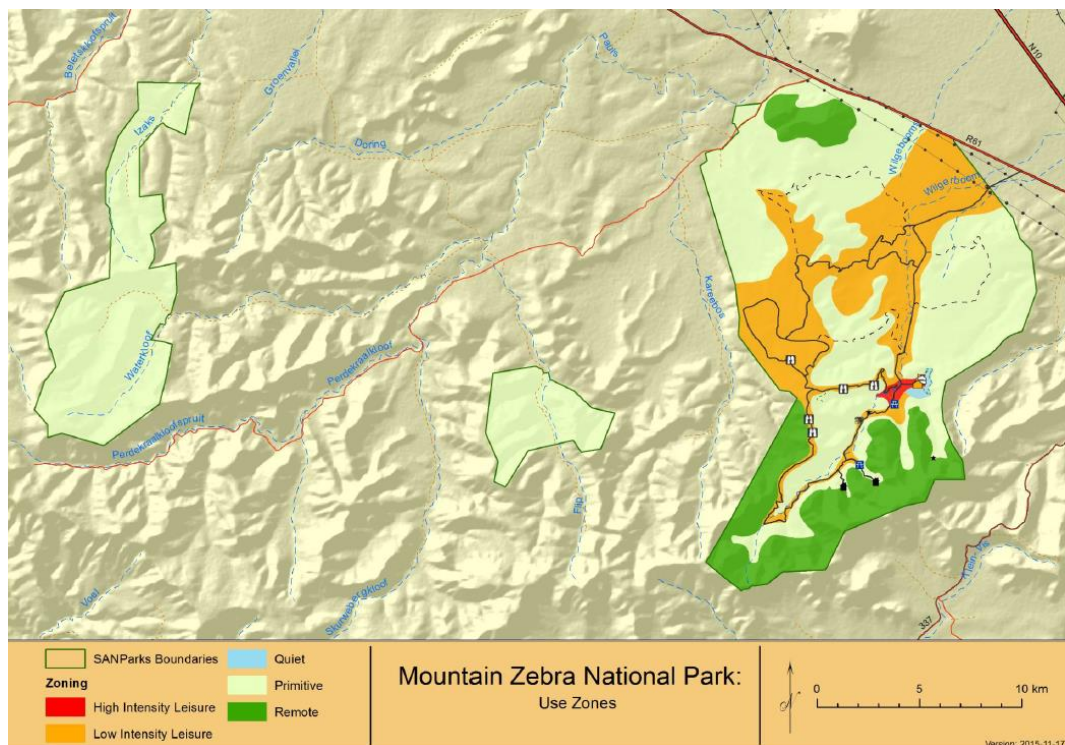
5.2.3. Plans i línies de treball per al desenvolupament local o (eco)turístic

El principal instrument que ordena el desenvolupament turístic del PN és el **Pla de Gestió** redactat per SAN Parks i amb vigència de 10 anys (2016-2026). En aquest pla s'integren, implementen i revisen la conservació de la biodiversitat, el turisme i tots aquells elements que operen o tenen relació amb el PN.

La regulació turística que estableix el Pla assoleix un elevat grau de concreció. La **zonificació del Parc Nacional**, que estableix sis categories segons l'ús públic permès:

1. *Wilderness/remote*: Entorn natural prísti, essencialment no desenvolupat i sense carretera. Accés controlat sense motor, normalment visitants a peu. Podria tenir camins on l'erosió és un problema o per la seguretat
2. *Primitive*: Estat gairebé totalment natural que s'ha de mantenir. Mostres de desenvolupament mínim absolut. Accés controlat, sigui amb 4x4 o a cavall. Inclou petites instal·lacions bàsiques per passar la nit.
3. *Quiet*: Estat natural general a mantenir. Només accés no motoritzat. Accés no específicament controlat. S'hi permetre instal·lacions de neteja.
4. *Low intensity leisure*: Permesa la conducció per lliure amb uns mínims equipaments associats. Zones d'acampada de mida petita i mitjana. Les infraestructures s'han de minimitzar per tal de mantenir l'estat natural.
5. *High intensity leisure*: Node de desenvolupament turístic d'alta densitat amb concentració d'activitats humanes. Carreteres amb alt volum de transit, zones d'acampada d'alta densitat amb equipaments moderns.
6. *Buffer / adjoining*: Terrenys situats en zona d'amortiment o adjacents als PN. Els productes turístics permesos són aquells que SANParks consideri adequats.

MAPA 5. ZONIFICACIÓ DEL PARC NACIONAL DE MOUNTAIN ZEBRA

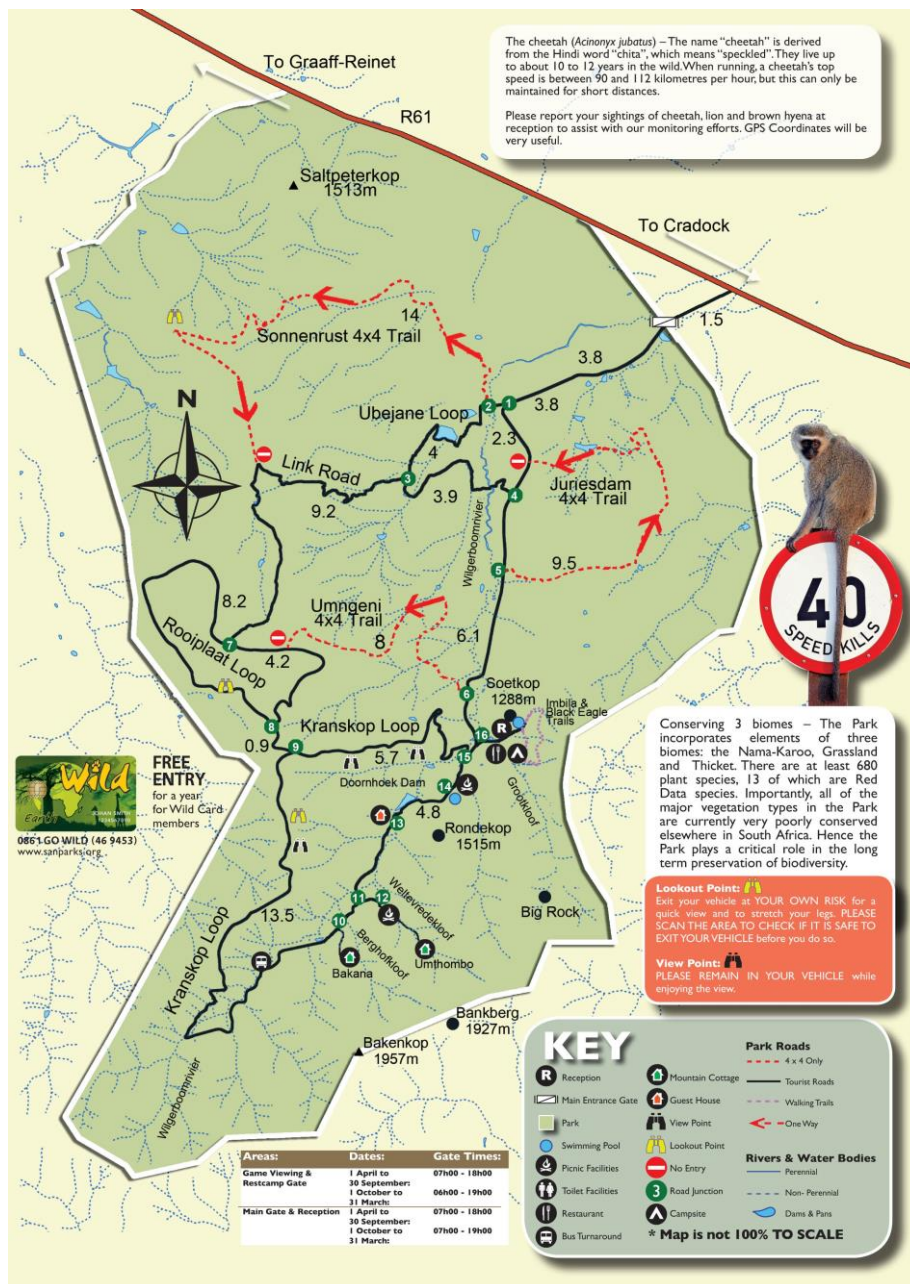
Font: Mountain Zebra National Park. Park Management Plan. 2016-2026.

A partir d'aquesta zonificació, el Pla de gestió llista un gran nombre d'usos, activitats i productes turístics (i també de no turístics, si bé menys) i per a cadascun d'ells estableix:

- Si ja existeixen al Parc Nacional o estan en vies de desenvolupament
- Si són apropiats per al Parc Nacional
- En cas que ho siguin, en quina de les cinc zones del Parc Nacional hi són permesos (Els productes i usos que no són apropiats per al PN se solen relegar a la zona núm. 6)

Tot seguit es mostra el mapa turístic del PN, en el que apareixen les carreteres turístiques, les rutes 4x4, els itineraris a peu i els equipaments turístics (miradors, zones d'acampada, restaurants, zones de picnic, horaris d'entrada, etc.)

MAPA 6. PLÀNOL TURÍSTIC DEL PN DE MOUNTAIN ZEBRA

Font: www.sanparks.org/parks/mountain_zebra/tourism/map.php.

A banda del Pla de gestió, durant la temporada 2016-2017 es va elaborar dos plans de gestió específics relacionats amb l'ús públic i el turisme: un **Pla de gestió de visitants** i un **Pla d'interpretació**.

Més enllà dels plans específics del PN, els visitants del Mountain Zebra i de tots els Parcs Nacionals Sud-africans es regeixen per una **normativa comuna** que estableix les pràctiques que s'han de respectar durant les visites o com actuar en cas d'emergència.

D'altra banda, a escala nacional existeixen els **Expanded Public Works Programmes (EPWP)** que són projectes subvencionats pel govern i que tenen un doble objectiu. D'una banda, crear oportunitats laborals per a la població local contribuint així en el desenvolupament i, d'altra banda, rehabilitar ecosistemes i conservar la biodiversitat de la regió. En el cas del PN Mountain Zebra, els EPWP es concentren en evitar tres aspectes principals: la transformació de la vegetació, la proliferació de plantes invasores i l'erosió del sòl.

5.3. La fauna objecte d'observació i els equipaments associats

Des de la perspectiva de la fauna, aquest PN té un gran i creixent interès. Hi ha presència de tres dels Big Five africans (lleó, rinoceront i búfal) i faltarien el lleopard i l'elefant (si bé el primer s'ha començat a observar recentment). D'altra banda, cal destacar una gran varietat d'antílops, altres petits mamífers i rèptils. També hi ha més de 257 espècies d'aus, entre les quals 18 són rapinyaires.

5.3.1. Principals espècies de fauna objecte d'observació

El principal atractiu faunístic del PN és la **zebra de muntanya del Cap**, tot i que també hi habiten un gran nombre d'herbívors com el búfal africà (*Syncerus caffer*), el rinoceront negre (*Diceros bicornis*), el nyu de cua blanca (*Connochaetes gnou*), el búfal vermell (*Alcelaphus caama*) o la gasela saltadora (*Antidorcas marsupialis*). A més, s'hi troben diferents espècies d'antílops com l'eland (*Taurotragus oryx*), el més gran dels antílops, el cudú gros o antílop de bosc (*T. strepsiceros*), el blesbok (*Damaliscus pygargus phillipsi*), el redunca de muntanya (*Redunca fulvorufula*) i l'endèmic antílop reboc (*Pelea capreolus*).

El primer gran predador introduït al PN va ser el **guepard** l'any 2007 (esdevenint el primer gran predador del PN, que compta actualment amb una vintena d'exemplars), seguit del lleó l'any 2013. També es van introduir hienes brunes (*Hyaena brunnea*) l'any 2008, essent la segona espècie de hiena present al PN després de la insectívora pròteles (*Proteles cristata*), també coneguda com llop de terra. S'hi troben també el felí caracal (*Caracal caracal*) i el càndid otoció (*Otocyon megalotis*).

El PN Mountain Zebra compta amb dues espècies de primats, el papió negre (*Papio ursinus*) i el cercopitec verd (*Chlorocebus pygerythrus*).

Un dels grups faunístics més atractius turísticament són els que tenen activitat nocturna i poden ser observats en safaris nocturns, un producte poc freqüent i molt interessant. Algunes de les espècies que conformen aquest grup són el gat de peus negres (*Felis nigripes*), el porc formiguer (*Orycteropus afer*), diferents tipus de porc espins, la geneta o la fura.

Pel que fa a les aus, el PN en presenta una gran varietat, de les que destaquen per la seva mida i raresa, l'estruç (*Struthio camelus*), el curiós rapinyaire secretari (*Sagittarius serpentarius*), la grua del paradís (*Anthropoides paradisea*) o el picoc de Ludwing (*Neotis ludwigii*). Destaquen també alguns imponents rapinyaires com l'aligot pit-roig (*Buteo rufofuscus*), el duc lletós (*Bubo lacteus*) o l'àliga marcial (*Polemaetus bellicosus*).

5.3.2. Espècie emblemàtica objecte d'observació: situació i regulació

L'animal emblema del PN, la raó de la seva creació i a qui deu el seu nom és la **zebra de muntanya del Cap**. Aquesta subespècie de zebra és la més petita del món i va estar a punt d'extingir-se a la dècada de 1930 quan hi havia una població de només 6 individus. Gràcies a diverses donacions per part de privats, la població va poder augmentar progressivament.

Zebres de muntanya del Cap.
Autoria: Jan Sander – SAN
Parks

Actualment, i fruit d'una gestió admirable, la població de zebres de muntanya del Cap compta amb més de 4.800 exemplars repartits en més de 75 sub-poblacions, a banda d'un nombre considerable d'individus que són reubicats cada any a altres Parcs Nacionals, reserves i ranxos privats. Així, l'espècie està actualment classificada com a Vulnerable (VU) tot i que està en procés de ser recatalogada a Quasi Amençada (NT) per la IUCN. Al Parc Nacional Mountain Zebra la població és d'uns 700 exemplars.

La caça excessiva i la pèrdua d'hàbitat van ser els factors principals que van conduir a l'espècie al marge de l'extinció. Actualment, la seva conservació es treballa en base a la recuperació d'hàbitats i l'augment de la diversitat genètica. Aquest darrer punt ha sigut i és possible en gran part gràcies a la participació i col·laboració del sector privat que ha fet donacions de grups de zebres al llarg de la història del Parc. Encara ara, el nombre de sub-poblacions de propietat privada és molt important, tot i que lleugerament superada en nombre per les sub-poblacions protegides públicament.

La zebra de muntanya del Cap compta amb un pla de gestió i conservació propi impulsat pel Ministeri de Medi Ambient de Sud Àfrica, juntament amb altres entitats no-governamentals.

5.3.3. Equipaments disponibles per a l'observació i la interpretació

El PN Mountain Zebra disposa d'una **xarxa de pistes públiques i transitables** de quasi 90 km de recorregut. Aquestes estan obertes al públic i una part són accessibles per a qualsevol tipus de vehicle i una altra per a vehicles 4x4). Hi ha 3 rutes circulars principals que cobreixen 30 dels 90 km totals (vegeu Mapa 6) i 3 rutes per a 4x4.

El PN compta, a més, amb **dos camins per fer a peu** dins els límits del Restcamp (zona d'allotjaments dins el PN, explicada en l'apartat 'Empreses de serveis complementaris'). Un és el camí de l'àguila negra de 2,5 km de llargada i dificultat mitjana que ascendeix una muntanya amb vistes espectaculars sobre el Parc. L'altre camí és el dels damans (petit mamífer semblant a un conill d'Índies que habita el Parc), amb un recorregut de d'1 km i dificultat baixa.

El Parc disposa de dues **àrees de pícnic** per als visitants que serveixen també com a punts d'observació d'ocells (tot i que no hi ha equipaments especials per a aquesta activitat).

A més a més, al llarg de les pistes transitables hi ha **miradors**, alguns que només es poden gaudir des del cotxe, i d'altres que permeten baixar-ne (però assumint el propi risc de tenir algun contacte amb animals salvages).

5.4. Oferta (eco)turística: productes i empreses turístiques

L'oferta turística del PN Mountain Zebra i de tots els parcs nacionals sud-africans està gestionada per l'òrgan públic SAN Parks. En alguns casos, mitjançant **contractes de concessió** a empreses que vulguin operar dins els límits dels Parcs Nacionals i, en d'altres casos, com seria el de Mountain Zebra, és el mateix SAN Parks qui gestionen tota l'oferta.

Els contractes de concessió defineixen la relació que s'estableix entre SAN Parks i l'empresa concessionària, detallant les tasques, drets, deures, responsabilitats i protocols a seguir de cadascun, assegurant una relació beneficiosa per ambdues parts. Aquests contractes tenen una durada de 20 anys i permeten a les empreses operar dins certes àrees protegides, a més d'utilitzar els equipaments existents al Parc. Normalment les concessions es fan per a la gestió d'allotjaments (són les anomenades "lodge concessions"). El principal avantatge que obtenen les empreses concessionàries amb aquests acords és el de poder oferir els seus serveis sota la marca mundialment coneguda i reputada, SAN Parks.

Tota l'oferta ecoturística, siguin les activitats d'observació de fauna com l'allotjament i la resta de serveis complementaris, es poden contractar directament des de la **pàgina web del PN**, que és molt completa, atractiva i entenedora. Des de la pàgina web també es poden consultar els projectes i plans de conservació així com les accions de suport al desenvolupament local.

En aquest darrer sentit, un darrer aspecte destacat és que totes les activitats, inclòs l'allotjament, inclouen des del 2012 (a tots els PN gestionats per SAN Parks, no només al PN Mountain Zebra), **una aportació d'un 1% destinada a enfortir les comunitats locals**. L'objectiu d'aquesta taxa és donar resposta a les diverses necessitats de les comunitats així com dissenyar aliances sostenibles amb diverses comunitats dins i fora

dels parcs nacionals. Els recursos recaptats serveixen, entre d'altres coses, per construir equipaments relacionats amb la salut i l'educació (clínicas, escoles, etc.), per posar en marxa projectes d'abastament d'aigua i sanejament, etc. El turisme d'observació de fauna al servei, doncs, del desenvolupament local. De fet, aquesta és un dels trets definitoris de l'ecoturisme.

Pàgina web del PN Mountain Zebra.

5.4.1. Productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna

La diversitat de productes turístics relacionats amb l'observació de la fauna que s'ofereix des d'aquest PN és molt àmplia. Tot seguit es mostra un resum dels principals productes, la majoria variants dels clàssics safaris en 4x4.

CAMINADES MATINERES

Sortides a peu amb un guia expert que explica i interpreta el paisatge. Es té l'oportunitat d'acostar-se a les criatures més petites de la fauna que habita el PN, a més de parar atenció a la flora. Aquesta activitat dura unes 3h i es surt a les 5h o a les 6h30 del matí dependent de l'època de l'any, amb un cost de 20€ per persona.

VISITES EN 4X4 OFICIALS

La visita estil safari en 4x4 és el producte estrella del PN Mountain Zebra. Des de SAN Parks, s'ofereixen diferents modalitats i horaris. Tots els productes explicats a continuació es troben en [aquest enllaç](#). Les visites s'ofereixen per a un mínim de dues persones i un màxim de 9.

Tots els safaris es fan amb vehicles 4x4 adaptats que faciliten l'observació. Quan són nocturns, s'utilitza un focus de suport.

Alba

Les rutes matinals comencen a les 5h o a les 6h30 del matí (depenent de l'època de l'any) i ofereixen l'oportunitat d'observar l'activitat de la fauna més matinera. S'hi inclou el guepard, el búfal i algunes espècies d'antílop. A més, l'activitat dels ocells és frenètica a aquestes hores del dia. Aquesta ruta té un preu d'uns 15€ i dura aproximadament 2h.

Capvespre

Ruta que comença a les 17h o les 15h30 (depenent de l'època de l'any) amb la posta de sol. Dura 2h i té un cost d'uns 19€, incloent begudes i un petit Snack.

Nit

Visita original i molt interessant que es desenvolupa després de la posta de sol per tal d'observar l'activitat de la fauna nocturna. En aquest cas, es té oportunitat d'observar i escoltar el guepard, l'otoció, el pròteles o el caracal, entre d'altres a més d'impressionants aus nocturnes com el duc lletós o l'enganyapastors músic (*Caprimulgus pectoralis*).

En aquesta activitat, el guia compta amb un focus que va il·luminant l'entorn i enfocant els animals més propers. És una experiència única i molt singular que aporta una percepció totalment diferent del territori. Fins i tot, el guia apaga el motor del vehicle i el focus i resta uns minuts en silenci, en la foscor, escoltant els sons de la natura que envolta els visitants (testimoni d'un visitant [aquí](#)). Aquestes sortides tenen una durada de 2h i un preu de 15€.

En busca del guepard

Sortida que combina un tram en 4x4 i una caminada per buscar (via GPS) i intentar observar guepards en el seu hàbitat natural. Dura de 3 a 4h i té un preu de 25€. És una de les activitats més singulars que ofereix el PN.

Malgrat la proximitat que es pot arribar a tenir el guepard, trobar-los i observar-los no resulta fàcil.

5.4.2. Empreses turístiques especialitzades en observació de fauna

L'única organització que opera al Mountain Zebra és **SAN Parks** ([web](#)). Es tracta d'una organització pública que, sota la jurisdicció del Ministeri de Medi Ambient de Sud-Àfrica, representa l'autoritat conservacionista líder del país. El seu objectiu general és crear una xarxa sostenible que uneixi els parcs nacionals Sud-africans i les societats associades. Per això, creen destinacions turístiques de natura i les gestionen de forma sostenible.

SAN Parks és pràcticament un organisme autònom econòmicament ja que aconsegueix cobrir el 80% dels seus pressupostos amb els ingressos turístics.

5.4.3. Empreses de serveis complementaris

El PN Mountain Zebra disposa d'una àrea comunitària i tancada dins del recinte del Parc amb serveis d'allotjament, un restaurant i una botiga/supermercat. L'àrea s'anomena Rest Camp i se situa a uns 12 km de l'entrada principal. L'oferta d'allotjaments i restauració és força variada i inclou opcions per a quasi totes les butxaques. Alguns dels serveis que s'ofereixen al Rest Camp són:

- **Bungalows:** el Parc disposa d'un total de 19 bungalows amb capacitat per a 2 o 4 persones, equipats amb cuina, aire condicionat i bany, entre d'altres facilitats.
- **Càmping:** amb 25 parcel·les i equipaments com endolls, rentadores, cuina comunitària, etc.

Bungalows del PN
Mountain Zebra

El Parc compta també amb una gasolinera i dues piscines que poden de les que poden gaudir tant els visitants de dia com els que pernocten.

A banda, hi ha un parell d'allotjaments que es troben més a l'interior del Parc, fora del Rest Camp i que ofereixen una estada amb el valor afegit d'estar en plena natura:

- **Bungalows de muntanya:** només accessibles en vehicles 4x4, hi ha 2 bungalows que ofereixen una experiència única de viure en un entorn salvatge. Els equipaments són una mica més rudimentaris però tenen capacitat per fins a 10 persones.
- **Casa rural Doornhoek:** situada a la vora de l'embassament amb el mateix nom, aquest allotjament és dels més exclusius que ofereix el PN. L'edifici és una antiga casa Victoriana de l'any 1838 i va ser la primera "masia" (*farm house*) de la zona. Té capacitat per a 6 persones i està ben equipada.

5.5. Demanda ecoturística

En relació amb la resta de PN gestionats per SAN Parks, el de Mountain Zebra és un dels més desconeguts, sobretot per al públic internacional. Un indicador qualitatiu però significatiu és que és un PN que no apareix a la popular guia Lonely Planet.

D'acord amb les darreres dades disponibles ([nota de premsa de SAN Parks](#)), el PN Mountain Zebra va rebre durant la temporada 2016/17 un total de **31.120 visitants** (la temporada va anar de l'1 d'abril de 2016 al 31 de març de 2017), un 10% més que a l'exercici anterior, el que demostra l'interès creixent per aquest PN.

Del total de visitants, **un 81% van ser públic nacional (sud-africans) i un 19% d'origen internacional**. Dels visitants locals, la gran majoria procedeix de dues províncies: el Cap oriental (65%) i el Cap occidental (16%). Pel que fa als visitants internacionals, dominen tres països: Alemanya (44%), Països Baixos (11%) i França (7%).

Del total de visitants, un 53% van contractar pernотacions i el 47% restant van ser visites d'un sol dia.

Una altra dada sobre la demanda és el grau d'ocupació anual dels allotjaments situats a l'interior del PN. La temporada 2016/2017 va ser del **86%**, 3,4 punts per sobre la temporada anterior. Aquesta xifra situa el PN de Mountain Zebra com el 3r del conjunt de SAN Parks en grau d'ocupació (i el que més creix), fins i tot per sobre del famós PN de Kruger (amb una ocupació del 81,4%, el 4t més elevat).

Pros and Cons

- ⊕ Sanctuary for the endangered and endemic [mountain zebra](#)
- ⊕ Beautiful scenery
- ⊕ Cheetah tracking and guided walks
- ⊕ Off-the-beaten-track with few visitors
- ⊕ Malaria-free
- ⊖ Few accommodation options
- ⊖ Small game-drive circuit

Mountain-Zebra-NP Safari Reviews

Expert Rating 2.7 /5 - 9 Reviews

Wildlife
Scenery
Bush Vibe
Birding

User Rating 4.3 /5 - 20 Reviews

Wildlife
Scenery
Bush Vibe
Birding

Valoració del PN Mountain Zebra segons Safari Bookings ([web](#))

5.6. Activitat econòmica generada per l'observació de fauna

La major part dels ingressos del Parc es deuen als allotjaments, la venda d'activitats i l'import de l'entrada del Parc.

Com en tots els parcs nacionals sud-africans, cal pagar una entrada per accedir-hi que és diferent per a població nacional i turistes estrangers (Taula 5).

TAULA 5. COST DE LES ENTRADES AL PN DE MOUNTAIN ZEBRA I DE LA TAXA DE CONSERVACIÓ PER A ESTRANGERS

TIPUS VISITANT	COST DIARI ADULTS	COST DIARI INFANTS
Sud-africans (ciutadans i residents)	49 Rands (3 euros)	25 Rands (1,5 euros)
Ciutadans dels països membres de la SADC	97 Rands (6 euros)	49 Rands (3 euros)
Taxa de conservació (visitants estrangers)	194 Rands (12 euros)	97 Rands (6 euros)
Membres del programa Wild Card	Gratuit (si bé es paga per ser membre del programa)	Gratuit

Font: https://www.sanparks.org/parks/mountain_zebra/tourism/tariffs.php.

Notes: Aquestes taxes són les vigents de l'1 d'abril al 31 d'octubre de 2018.

Els infants van dels 2 als 11 anys. A partir dels 12 anys ja s'aplica el preu dels adults. Per a menors de 2 anys, l'accés és gratuït.

Els països que formen part de la Southern African Development Community (**SADC**) són Angola, Botswana, Comoros, Democratic Republic of Congo (DRC), Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibia, Seychelles, South Africa, Swaziland, Tanzania, Zambia i Zimbabwe.

El programa **Wild Card** ve a ser una mena de club d'amics dels parcs sud-africans. Qualsevol persona (també de fora del país) se'n pot fer membre amb modalitats diversos (individual, parell o familiar) i pagar una quota anual que li dona accés lliure durant tot un any al conjunt de PN que esculli. Hi ha diverses agrupacions (clústers) de PN a escollir, incloent tots els PN del país.

Tot i que no és un dels Parcs Sud-africans més rentables en termes econòmics, es troba en desenvolupament i les xifres (tan de visitants com de beneficis econòmics) creixen cada any. És un Parc amb molt potencial i que presenta moltes oportunitats turístiques que amb un bon planejament podran ampliar l'oferta i el reconeixement del Parc.

No es disposa de dades segmentades dels ingressos associats a les activitats contractades dins del PN Mountain Zebra. Per al conjunt de PN de SAN Parks, els ingressos per activitats durant la temporada 2016/17 van ser de **5.500 milions d'euros** (90.926 milions de Rands, segons s'indica a l'informe anual de SAN Parks 2017). Els ingressos totals per allotjaments (incloent els càmpings) van ser de **38.744 milions d'euros** (641.856 milions de Rands). Finalment, els ingressos associats a les taxes d'entrada (incloent el pagament dels membres del programa Wild Card) van ser de **29.664 milions d'euros** (491.648 milions de Rands).

5.7. Governança i promoció turística

Aquest darrer capítol aborda de manera succinta els principals instruments i agents per a la governança turística del territori, així com alguns mecanismes de promoció turística.

5.7.1. Agents turístics i altres agents implicats

Tal com s'ha comentat a l'apartat 5.4.2, al PN de Mountain Zebra només hi opera **SAN Parks**, una organització pública que, sota la jurisdicció del Ministeri de Medi Ambient de Sud-Àfrica, representa l'autoritat conservacionista líder del país.

TAULA 6. ELS TRES OBJECTIUS FONAMENTALS DE L'ACCIÓ DE SAN PARKS

OBJECTIU	DESCRIPCIÓ
CONSERVACIÓ	La conservació de la biodiversitat de Sud-àfrica, dels paisatges i del patrimoni cultural associat a través d'un sistema de parcs nacionals és el principal objectiu. La conservació és el pilar sobre el qual pivoten i es desenvolupen tots els programes i activitats de l'entitat, inclosos els derivats dels altres dos objectius.
TURISME RESPONSABLE	La promoció de l'ecoturisme és el segon objectiu. L'ecoturisme és la base de tota l'acció empresarial de l'organització i és clau perquè genera els ingressos necessaris per finançar la gestió de la conservació.
DESENVOLUPAMENT SOCIOECONÒMIC	Generar sinergies i relacions de benefici mutu entre l'organització i les comunitats locals dels parcs nacionals és el tercer objectiu estratègic. Aquest va més enllà i busca que una gran part de la societat sud-africana s'impliqui en la conservació de la biodiversitat.

Font: https://www.sanparks.org/assets/docs/about/annual_performance_plan_2018-2019.pdf

D'altra banda, alguns operadors turístics que ofereixen safaris arreu d'Àfrica també organitzen viatges que passen pel PN Mountain Zebra. Seria el cas de **Siya Phambile Expeditions**, que ofereix un *tour* de 28 dies ([web](#)) que passa dues nits a Mountain Zebra. A partir d'aquí, hi ha infinitat d'operadors turístics que organitzen viatges a mida per Sud-àfrica i que podrien incloure en els recorreguts el PN de Mountain Zebra.

Game Rangers' Association of Africa (GRAA)

Organització sense ànim de lucre, fundada l'any 1970, que proporciona suport, xarxes i representació per als guardes (*rangers*) que treballen arreu d'Àfrica. SAN Parks té diversos programes compartits i de suport amb aquesta associació.

5.7.2. Marca turística i altres accions de promoció del territori

La marca turística més important i que fa major promoció d'aquest territori és **SAN Parks**, coneguda mundialment i amb una pàgina web que integra la informació i els productes de tots els Parcs sud-africans.

A banda, hi ha alguna altra marca a nivell territorial dins de Sud-Àfrica com **Eastern Cape Info** ([web](#)), marca turística i pàgina web que engloba tota l'oferta turística de la província sud-africana d'Eastern Cape.

5.8. Fonts d'informació

Publicacions (estudis i informes)

Centre per la Conservació ecològica africana, Universitat Metropolitana Nelson Mandela (2015). **Informe d'avaluació de l'estat de la zebra de muntanya del Cap (2014/15)**. ([pdf](#)).

SAN Parks (2017). **Annual Report 2016-2017** ([pdf](#))

SAN Parks (2016). **Pla de Gestió del Parc Nacional Mountain Zebra 2016-2026** ([pdf](#))

SAN Parks (2015). **Normativa i regulació dels Parcs Nacionals** ([pdf](#))

Pàgines web

South African National Parks (SAN Parks) – Mountain Zebra ([web](#))

Safari Bookings - Mountain Zebra ([web](#))